

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרישת תצוה

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת תצוה

מפתח העניינים

על ידי מחשבתם הרעה של אויבי ישראל באה הישועה לישראל / המון הרשע שוטה
היה / הטעם שלא נזכר משה רבינו בפרשת תצוה / משה רבינו לקח על עצמו את
האחריות לחטא העגל / אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה / הגאולה
העתידה תלויה בעסק התורה / כתית למאור - מסירת הנפש על התורה / אהבת ה',
תשובה, וכל דבר מעלה - מיוסדים על התורה / השב בתשובה אמיתית זוכה לניצוץ
מונשמת משה רבינו / צורת העבודה הראויה לנו כשמן וכזית / צרה ויגון אמצא ובשם
ה' אקרא

מפתח חידושי תורה

- א. בענין הנאה מאור מנורת הזהב שבהיכל..... כא
- ב. בענין בגדי כהונה מכפרים..... כג
- ג. בענין חק לעולם וחוקת עולם..... כד
- ד. בענין כלי מזבח הקטורת הוא מזבח הזהב..... כה

מפתח מערכות

- אי הכי..... כט
- אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים..... לב
- אין מועד בבבל..... לד

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין גדרי עונש כרת רח"ל..... לז
- ב. בענין חולה זקן ומוכה שחין פטורים מעליה לרגל..... לט

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

יפה בת עליה

אליהו מאיר בן סימי

מסעודה בת חסיבה

פיבי בת חסיבה

יוסף בן אסתר

שמעון בן עליה

מרגלית בת סימי

סימי בת חנה

מסעוד בן אסתר

יעקב בן עליה

שולמית בת כחילה רחל

יצחק שלום בן צ'לחה חנה

תנצב"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת

מרדכי בן מורודיד אסנת

מיכל בת אסתר

אל נא רפא נא להם

על ידי מחשבתם הרעה של אויבי ישראל באה הישועה לישראל

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין ולהתבונן בעניני דיומא ובעניני הפרשה.

ואתה תצווה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד.

היום, ז' באדר, יום ההלולא של משה רבינו רעיא מהימנא, ע"ה. וידועים ומפורסמים דברי רבותינו במסכת מגילה (ג:), שהמן הרשע שמח ביום הזה, ז' באדר. למה הוא שמח?! וכי עשה לימוד כל הלילה?! אלא, שכיון שנפל הפור על שבעה באדר, שמת. אמר המן, הרי היום הזה הוא היום בו נפטר משה רבינו מושיען של ישראל, ואם ביום הזה הוא נפטר, סימן הוא שביום הזה יש איזה ריעותא וחסרון, ולא בריא מזלם של ישראל ביום הזה. אבל, אומרת הגמרא, לא ידע המן שביום הזה גם נולד משה רבינו.

ספרו שאמרתי בפורים לפני הרבה שנים, כשקיימנו את מצות היום, 'תביאו ראיה שהמן צורר כל היהודים, טיפש גדול היה'. באמת הראיה הפשוטה בתכלית, היא עצם זה שהמן הרשע התחיל עם היהודים. 'בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו', בכל דור יש את הרשע של אותו הדור שהוא חושב שהוא זה שיעשה את "הפתרון הסופי" לעם ישראל ויש לו הרבה תכנונים ומחשבות איך לעשות את זה, אבל לבסוף כל המחשבות האלו לא יוצאות לפועל. והרבה פעמים אדרבה, כל המחשבות והמזימות האלו הופכות לו לרועץ, ולבית ישראל דווקא באמצעות מחשבות הרשע האלו, באה הישועה והנחמה.

צא וראה, אמר רבינו החפץ חיים זצ"ל, בהמן הרשע, ותמצא שדווקא התוכניות ומזימות הרשע שלו, הם אלו שהביאו ישועה לעם ישראל. להמן הרשע היתה שנאה כבושה לזשתי, אשתו של אחשורוש. למה הוא שנא אותה?! מפני שהיא שנאה אותו, וכתוב בחז"ל (אסתר רבה ד, ו) שהיתה ושתי סוטרת על פיו ומכה אותו עם נעלי הבית שלה, 'חביט חביט ולא בריד', בעיני יפה. ומאחר והוא כל כך שנא אותה, אמר המן בלבו, אני אמצא דרך לדאוג לכך שהיא תמות ואז אחשורוש שיחפש לו אשה אחרת, יקח את הבת שלי לאשה. בין כל המקצועות של המן, כמו שאמרה הגמרא (מגילה טז) שהיה ספר קרצום עשרים ושתים שנה, ומי יודע כמה אזנים חתך אז, היה המן גם שדכן... תכנן המן שאחשורוש ישא את בתו, ואחרי שהוא יהיה חמיו של המלך הוא יהיה ראש וראשון במלוכה, ואז יוכל להוציא לפועל את כל תכניותיו.

ובאמת עלה בידו חלק מהתכנית. המן הציע לאחשורוש להרוג את ושתי על שבזתה אותו, ואכן העצה הזו של המן התקבלה ואחשורוש הרג אותה. אבל כאשר רצה המן להמשיך עם התכנית שלו ולתת את בתו לאחשורוש, לא הצליח. 'כי גבוה מעל גבוה שומר' (קהלת ה, ז), הקב"ה ית"ש עומד ומשגיח ושומר על ישראל, והפר את מזימתו. ומי נלקחה

להיות אשתו של אחשורוש?! דווקא אסתר, שעמדה בסופו של דבר ובטלה את כל התכניות של המן, ובט"ז בניסן עשו ביעור חמץ ותלו את המן, רוח ה' תניחנו בגן החיות... ועל ידי זה באה ישועתן של ישראל.

נמצא שהמן שסיבב את מה שושתי תמות, רק גרם לכך שתעמוד אסתר ותושיע את ישראל, והוא על ידי זה הלך למיתה. ה' יתברך עומד לימינו ומציל אותנו מידי מבקשי נפשנו בכל דור ודור, ו'גדול הרועה שמצילנו מידם', כמו שאמרו רבותינו (עיין תנחומא תולדות ה'). שם ספרו רבותינו שהקיסר התרברב באזני רבי יהושע בן חנניה, שהיה חכימא דיהודאי (בכורות ה' ב' ע"ש), ואמר לו, בוא וראה כמה אנחנו מחבבים אתכם ואוהבים אתכם, שהרי אתם נמצאים כמה וכמה שנים בין האומות, והנה, אנחנו לא נוגעים בכם לרעה ואתם מתקיימים וחיים, ואילו דוד המלך שלכם כשהיה באדום הרג כל זכר. אמר לו רבי יהושע בן חנניה, אל תספר לי סיפורים, אנחנו מכירים אתכם טוב טוב, ויודעים בדיוק מה גודל ה"אהבה" שלכם אלינו. אלא מאי?! יש כבשה אחת שמוקפת בזאבים שרוצים לטרוף אותה, איך היא מתקיימת עוד שנה ועוד שנה?! כי גדול הרועה המצילה מידם. יש רועה שעומד ומשגיח ואם הוא רואה שמתקרב זאב ורוצה לטרוף את הכבשה מיד הוא חובט בו ומציל אותה. כך גם אנחנו בין האומות, ככבשה בין זאבים, ואם יכלתם הייתם מחסלים אותנו, אלא שהקב"ה, הוא הרועה ששומר עלינו ומציל אותנו מידכם.

וזהו מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כג, ד) 'שבטך ומשענתך המה ינחמוני'. ולכאורה בשלמא 'משענת' אנחנו מבינים איך הוא משמש כנחמה, המשענת עוזרת, תומכת ומעודדת, אבל ה'שבט', שהוא המקל שמכים בו, איך משמש לנחמה?! הרבה ביאורים נאמרו בזה, אבל שמעתי מפרשים שהוא משל על הרועה הזה, שיש לו את המשענת לעזור למי שחלש בעדר, אבל יש לו גם את השבט שמיועד להכות על קדקדם של הזאבים, להבריח ולשבר ולמגר את כל אלו שבאים על הכבשה לטרוף אותה. וזה מה שאומר דוד, 'שבטך' השבט שמיועד להכות את האומות שבאים לכלות את ישראל, ו'משענתך' שמיועד לעזור לישראל, המה ינחמוני.

וכך הוא בכל הדורות, מהמן שבדור ההוא ועד ההמן שבדור הזה, לכולם מחכה אותו סוף שחור, כי הרועה אינו מסיר את השגחתו לרגע מהכבשה, וכל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו (ספרי פרשת בהעלותך סכ"ו). ואמנם אנחנו צריכים לדעת איך מצידנו עלינו לפעול כדי שתהיה לנו השמירה הזו, על ידי עסק התורה, וכמו שנראה בהמשך מדברי האור החיים הקדוש.

המן הרשע שוטה היה

זו ראייה אחת שהמן הרשע טיפש גדול היה, בעצם זה שהתחיל עם ישראל. אבל יש עוד ראייה לזה, בדרך צחות, שהרי כמו שראינו בדברי הגמרא במגילה, המן הרשע ראה שביום

רבנו של עולם, מה לך עם עמך ישראל?! אתה אומר שהם עשו עגל? - הם לא אשמים. וכי למה לא אשמים?! הלא כמו שאמרנו, האש עדיין מלהטת בראש ההר, לפני ארבעים יום שמעו את הדברות הראשונות מפי הקב"ה, ועכשיו עשו עגל! אומר משה לה' יתברך, אכן כן, עם ישראל לא אשם בחטא העגל. מי אשם?! - אני אשם, ולכן מחני נא מספרך. ולכאורה, מה פירוש הדבר? איך אפשר לומר שמשה אשם, והלא הוא בכלל לא היה עם ישראל בזמן שעשו את העגל, אלא היה ארבעים יום וארבעים לילה בשמי שמים לקבל את התורה מהקב"ה, והוא היחידי שבוודאי לא אשם, שהלא הוא היחידי שלא היה שם אלא היה בראש ההר!

אבל, אמרו רבותינו, משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו אוהב אחד. היה אחד מהעם שהמלך הכיר בו שהוא אדם יקר ונאמן, וראה בו שכל מגמתו של אותו אדם הוא להגדיל את כבוד המלך ותמיד הוא משתדל שכולם יהיו עבדים נאמנים למלך, וקירב אותו בקירוב אחר קירוב ובחיבה אחר חיבה, עד שברוב חיבתו של המלך אליו החליט המלך למנות אותו שיהיה שר גדול ונכבד, ראש וראשון במלכות, ראש לכל השרים.

לאותו אוהב של המלך שעכשיו נעשה שר, היה קרוב משפחה לא כל כך ישר (בלשון המעטה...). וכשאותו אחד שמע שקרובו עכשיו נתמנה להיות שר חשוב אצל המלך, שש ושמה. התחיל לעשות מעשים אשר לא יעשו, פה גנב מחנות פלונית, ושם שדד מחנות אלמונית. למה? הוא יודע ש'אחות' לנו בבית המלך, וגם אם הוא יתפס על ידי המשטרה, 'או דודו או בן דודו יגאלנו', אותו קרוב משפחה שעכשיו נעשה שר חשוב, ידאג לשחרר אותו.

ואכן כך היה. יום אחד נתפס אותו ברנש על מעשי גניבה שעשה. אמר להם אותו אחד לשוטרים, וכי אתי אתם מתחילים?! אותי אתם רוצים לקחת לבית הסהר?! וכי אתם לא יודעים מי הוא הדוד שלי?! הדוד שלי הוא השר הגדול שיושב ראשונה במלכות, ולכן יותר טוב לכם שתקיימו 'התעלמות' פעמים שאתה מתעלם (ברכות יט:). תעלימו עין ותוציאו אותי זכאי בדין. איך תוציאו אותי זכאי?! זו כבר לא בעיה. יש הרבה כללים וחוקים שאפשר להשתמש בהם כדי לזכות אותי. למשל, להשתמש בחוק ההתיישנות ולומר, הגניבה הזו היתה אתמול, וכבר עבר זמן מאז... כשהם שומעים את זה, הם אכן מתייראים. הם אומרים לעצמם, זה מה שחסר לנו, להתחיל עם הדוד שלו?! מוצאים דרך ומזכים אותו, משחררים אותו.

וירא כי טוב, המשיך האיש במעלליו. עכשיו שראה במוחש איך באמת זה עובד ושיש לו אילן גדול להתלות בו, המשיך שוב במעשי הגניבה והרמיה שלו. ושוב לא עבר זמן רב ונתפס האיש. שלח אותו אחד לדוד שלו מכתב בהול, 'דודי היקר, זה לא יפה שאני אצא חייב במשפט ויהיה כתם למשפחה. תדאג להעלים את התיק ביחד עם השופט, גם את

הגברא וגם את החפצא, מה שבטוח בטוח'... דיבר הדוד עם מי שצריך, והחליקו את הענין, כנוהג שבעולם.

אותו אחד לא למד לקח, ושוב המשיך בגניבות שלו. תפסו אותו בפעם השלישית, ושוב שלח האיש מכתב לדוד שלו, 'דודי היקר, בוא מהר ותעזור לי. מה יגיד הסבא שלנו אם ישמע שאני גנבתי?! אתה חייב בשביל כבוד המשפחה לעזור לי'. הפעם היה הדוד כבר צריך להפעיל הרבה קשרים ולהתאמץ הרבה כדי להעביר את רוע הגזירה, אבל סוף כל סוף עלה בידו, ויצא אותו אחד לחפשי.

יצא לחפשי, ושב אל מעלליו ומעשיו הרעים. כיון שראה השר הזה שאין לדבר סוף ובכל פעם הולך קרוב המשפחה הזה וגונב וחומס ושולח לו מכתבים 'דודי, תעזור לי', 'דודי, תעשה כך וכך', 'דודי תוציא אותי מכאן', לא היתה לו עוד ברירה. נכנס השר אל המלך ואמר לו, 'אדוני המלך, אני מבקש ממך שתפטר אותי. נכון, מינת אותי לשר ואני אסיר תודה לך על כך, אבל כתוצאה מזה שנעשיתי שר קורים דברים לא טובים. יש לי קרוב משפחה שיודע שאני אהוב אצל המלך, שר נכבד המכובד אצל כל העם, והוא על סמך זה הולך ועושה מה שעושה ויודע שלא יעשו לו מאומה כיון שיש לו דוד בבית המלוכה. אשר על כן, אבקש ממך אדוני המלך שתפטר אותי, ועכשיו שתפטר אותי, בוודאי אותו אחד יעזוב את מעשיו המכוערים ויחזור לדרך הישר, שהרי כבר אין לו את האילן הגדול הזה שיכל להתלות בו'.

זהו מה שאומר משה רבינו לה' יתברך. רבונו של עולם, עמך ישראל קדושים הם, טהורים הם וצדיקים. אם כן, למה חטאו ועשו מה שעשו?! כיון שידעו שיש להם שר גדול בבית המלוכה, משה רבינו רעיא מהימנא אוהבן של ישראל כלשון הגמרא במנחות (סה), וכמו שאמרו במדרש תנחומא (פרשת ואתחנן) 'אמר משה יאבדו מאה כמשה ולא תפגע צפורן אחת מישראל', בגלל שהם סומכים עלי לכן הם חוטאים ועושים מה שעושים. לכן, אומר משה להקב"ה, 'אם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', תפטר אותי מתפקידי ומשררתי, ואז תזוכה שעם ישראל נשארים בצדקתם ובחסידותם ולא חוטאים ונכשלים, כיון שידעו הם שאין להם במי להתלות ואין להם את השר הגדול הזה בבית המלך.

ובגלל שאמר משה רבינו 'אם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', אומר בעל הטורים, לא מוזכר שמו של משה רבינו בפרשה שלנו. וזהו האות והסימן על מסירותו של משה רבינו לעם ישראל, על שהיה מוכן לוותר על כל מה שיש לו ובלבד שלא יפגעו כלל ישראל.

אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה

וכשאנחנו רואים כמה משה רבינו מסור לעם ישראל, הרי הדברים הללו טופחים על פנינו ביותר. שהרי האור החיים הקדוש בפרשה שלנו מביא את דברי רבותינו בספר

זהו הקדוש, אמרו ארבעה גלויות גלו ישראל, הגלות הראשונה היתה גלות מצרים, בה ישבנו מאתים ועשר שנים. לאחר מכן היתה גלות בבל במשך שבעים שנה בין חורבן בית ראשון לבית שני, עד שעלו אנשי כנסת הגדולה, עזרא נחמיה וזרובבל, ובנו את המקדש השני שעמד ארבע מאות ועשרים שנה. אחר כך בעוונות חרב הבית השני והיתה גלות יוון, והגלות האחרונה היא גלות אדום, בה אנחנו נמצאים עכשיו, ואנחנו כבר בסופה והגאולה כבר ממשמשת ובאה, בקרוב בב"א.

ובל גלות וגלות, אמרו רבותינו בזה, נגאלנו ממנה בזכות אחד מהאבות. וכך לשון האור החיים הקדוש על הפסוק 'ואתה תצווה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור', יתבאר הכתוב הזה עם המאמר שהובא בספר זהר חדש כי ארבע גלויות של ישראל כל אחד מהם נגאלנו ממנו בזכות אחד. הגלות הראשונה, גלות מצרים, יצאנו ממנה בזכותו של אברהם אבינו. הגלות השנייה יצאנו ממנה בזכות יצחק, ומהגלות השלישית נגאלנו בזכותו של יעקב אבינו. הגלות האחרונה, בזכות מי נגאל?! - בזכות משה רבינו רעיא מהימנא.

והנה, אם התבאר שבזכותו של משה רבינו נגאל מהגלות האחרונה, יש כאן מקום לשאול ולתמוה תימה גדולה. וכי משה רבינו לא רואה מה עובר עלינו בגלות השחורה הזו, וכמה צרות ויסורים עוברים עלינו מאז חורבן הבית זה אלפים שנה?! כמה פוגרומים וכמה יסורים, כמה דם ישראל נשפך כמים באינקוויזיציה ובשואה האיומה הי"ד, כמה צרות מתרגשות ובאות עלינו חדשות לבקרים, הן בגוף והן בנפש, הן בגשמיות והן ברוחניות, וכמה נשמות נאבדים מקרב כרם ישראל בנישואי תערובת, ויש מקומות ששבעים אחוז מהם נשאים בנישואי תערובת רח"ל! ומשה רבינו, אוהבן של ישראל, הרועה הנאמן שהפקיר את עצמו בשביל כלל ישראל, שעמד ואמר 'ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת' אשר כמו שראינו לוקח את כל האשמה של כלל ישראל בחטא העגל על ראשו ואומר להקב"ה, רבונו של עולם, עמך בית ישראל צדיקים וחסידים ואני אשם בדבר, איה הוא?! איך זה שמושה רבינו לא עומד לנו לזכות בגלות השחורה הזו ולא חש לבוא ולגאלנו?!

אומר האור החיים הקדוש, ולזאת נתארכה הגלות, כי כל עוד שאין אנחנו עוסקים בתורה ובמצוות אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה. והמילים האלו נוקבות את הלב עד בית חללו. נכון, משה רבינו אוהבן של ישראל, וכמה פעמים עמד בפרץ במסירות נפש בשביל להציל את עם ישראל, בעגל, במרגלים, בפרשת קרח, ועוד, וכמו שראינו עד כדי כך שהוא אומר 'ואם אין מחני נא מספרך', והוא מוכן להיות כפרתן של ישראל. אבל, אומר האור החיים הקדוש, אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה. ודייק לשון קדשו, לא כתוב שמושה רבינו לא יכול או לא מסוגל לגאול את ישראל, אלא אינו חפץ, כלומר יכול ויכול אבל אינו רוצה לגאול את עם ישראל כשהוא בטל מן התורה.

מפני שבשביל מה יש לגאול עם בטלנים מן התורה?! - אין למשה עסק עם מי שבטל מן התורה.

הגאולה העתידה תלויה בעסק התורה

משה רבינו קיבל תורה מסיני (אבות א, א), הוא הנחיל לנו את התורה הקדושה, וכל כולו דבר אחד מן התורה. הגאולה האחרונה שהיא בזכות משה רבינו, הרי היא בזכות העסק בתורתו של משה רבינו. והוא מה שאמר מלאכי, שהוא עזרא כמו שאומרת הגמרא (מגילה טו.) והוא הנביא האחרון שעמד לכלל ישראל, כשהוא מסיים את כל תקופת הנבואה שהיתה לישראל במשך אלף שנה מאז זמנו של משה רבינו בשנת ב' אלפים שנת תמ"ח: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, ודייק החפץ חיים, לא כתוב כאן הנה אנכי אשלח, לשון עתיד, אלא שולח, לשון הווה, מיד ולאלתר, ואז מה טוב יהיה - והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, אבל במה תליא מילתא?! מתי הקב"ה שולח את אליהו הנביא?! אומר הפסוק לפני כן: זכרו תורת משה עבדי. אם תזכרו את התורה, הנה אנכי שולח. הגאולה תלויה בעסק התורה, וכמו שאומר כאן האור החיים, 'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה'.

וזהו שאומרת אצלנו התורה, אמר ואתה תצווה את בני ישראל, מה פירוש המילה 'תצווה'?! מלשון מה שאמר הפסוק (תהלים צא, יא) 'כי מלאכיו יצווה לך', לשון צוותא, כלומר, אומר הקב"ה למשה, אתה תהיה יחד עם ישראל לעתיד לבוא בגאולה האחרונה. או בדרך מה שאמרו במקום אחר 'אין צו אלא מלכות', 'ואתה תצווה', אתה תמלוך לעתיד, אתה תושיע ואתה תעזור, אבל יש תנאי בדבר שיעסקו ישראל בתורה. וזהו מה שאמר הפסוק 'ויקחו אליך שמן זית זך', והשמן רומז לתורה ולחכמה, וכמו שאמרו בתלמוד (שבת כג:) שהרגיל בשמן זוכה לתורה ולחכמה, ושמן נרמז אל התורה שנמשלה לשמן, מה שמן מאיר לעולם כך התורה מאירה לעולם, והם דברי הזהר. נכון, אתה משה רבינו תמלוך על ישראל ותגאל אותם מהגלות האחרונה, אבל במה זה מותנה?! - 'ויקחו אליך שמן זית זך'. כשאנחנו נקח את השמן בידנו, כשנתאמן בעסק התורה, או אז נזכה לגאולה השלימה.

ומוסיף האור החיים הקדוש, מה פירוש "שמן זית זך"? - שמן נקי בלי שמרים ופסולת. וזהו עסק התורה שצריכים אנחנו לתפוס ולאחוז בו, שיעסקו בתורה לשמה, לא לקנטר ולא להתגדל. אולם כשחסר לנו את ה'שמן זית זך' וחסר לנו בעסק התורה, לא יוכל להתקיים ה"ואתה תצווה", לא תוכל להיות הגאולה, כי אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.

כתית למאור - מסירת הנפש על התורה

וממושׁיך הפסוק ואומר 'כתית למאור', פירוש שצריכים לעסוק בתורה לכתת גופן וכחם, על דרך אמרו 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' ודרשו רבותינו (שבת פג:) 'אמר ריש לקיש לעולם לא ימנע אדם עצמו מבית המדרש ואפילו בשעת מיתה'. גם כשאדם נמצא על ערש דווי, רגעים ספורים לפני הסתלקותו, גם אז עליו לעסוק בתורה. וכך עשו אבותינו ורבותינו, שעסקו בתורה עד הרגע האחרון עלי אדמות, וכמו שמספרת הגמרא על דוד המלך (שבת ל:) ועל רבה (בבא מציעא פ"ו א'). וכך מספרת הגמרא (עירובין סה.) על האמורא רב חסדא, ראש הישיבה בבבל, שגם כשהיה זקן מופלג בן תשעים ושתים שנה (מועד קטן כ"ה א') היה עוסק בתורה ללא הרף וללא מנוחה. הגיעו אליו הבנות שלו ואמרו לו, אבא, תנוח קצת! הרי אתה לא בחור צעיר בן שמונה עשרה, אתה כבר מבוגר, ואיך זה אתה כל היום לומד?! תנוח מעט. אמר להם רב חסדא, אל תדאגו, עוד יגיע הזמן שאני אהיה ישן הרבה, שם בקבר. אבל עכשיו חבל על כל רגע. 'אגירי יומא אנן', אנחנו חוטפים תורה ומצוות כמה שאנחנו יכולים, ואם אפשר לעסוק עוד בתורה, לא אוכל לתת שינה לעיני. וכשבא המלאך ליטול את נשמתו של רב חסדא לא יכל, מפני שעסק רב חסדא כל העת בתורה, והיה המלאך צריך לחבל תחבולות להפסיק את רב חסדא ממשנתו רגע אחד, ואז יכל ליטול את נשמתו, וכמו שספרה הגמרא במסכת מכות (י').

זהו 'כתית', העסק בתורה במסירות נפש. וכך עשו כל בית ישראל בכל הדורות כולם, שהיו עוסקים בתורה בכל מצב, גם כאשר היו בזמנים של צער, סבל ורדיפות. בספר חוט המשולש כתוב על רבינו החתם סופר זצ"ל שהיה מרביץ תורה ברבים בכל יום ויום מאז צעירותו ממש ועד פטירתו בגיל שבעים ושמונה, חוץ מערב יום כיפור שאז לא היה שיעור לתלמידים וכמעין שאמרה הגמרא ברכות (ל"ה ב'), אבל למרות זאת היה משלים את זה כליל יום כיפור, ואחרי כל נדרי היה יושב עם התלמידים ולומד אתם הלכות עבודת יום הכפורים, וגם בתשעה באב שאסור בלימוד תורה לא היה מלמד תורה לתלמידים. אבל מלבד הימים האלו, תמיד היה מרביץ תורה לתלמידים, בלי לאבד אף יום, עד יומו האחרון.

החתם סופר נפטר בכ"ה בתשרי שנת ת"ר אחרי שהזדכך ביסורים קשים ומרים. וביום פטירתו, קרא לתלמידיו ואמר להם, מימי לא ביטלתי שיעור לתלמידים, ואף עכשיו אני רוצה שתבואו לשמוע שיעור. אמנם אני מרגיש בעצמי שאלו הרגעים האחרונים שלי, אבל את השיעור יש לקיים. הגיעו התלמידים וישבו לפניו, והוא לימד אותם תורה ברגעיו האחרונים. זהו מה שדרשו, 'לא ימנע עצמו מבית המדרש אפילו בשעת מיתה', גם כאשר הוא כבר בגדר של 'כתית', כל גופו שבו ורצון, עם כל זה הוא עוסק בתורה במסירות נפש. וכך עלתה נשמתו השמימה, מתוך עסק התורה והרבצת התורה.

יש ספר שנקרא "הצדיק רבי שלמה", על רבי שלמה בלוך. הוא היה תלמיד חכם גדול, מתלמידיו הוותיקים של רבינו החפץ חיים זצ"ל, ואחרי פטירתו אמרו עליו שהוא היה מל"ו צדיקים. הוא נפטר בסיון תשל"ו, ובהלווייתו היו דברים מעל הטבע, נהייתה קשת בשמים ועוד פלאות. אני עוד זוכר איך שהוא היה יושב ולומד בבית הכנסת זכרון משה עם חברותא בשם רבי יוסף [את שם משפחתו שכחת], שהיה זקן מופלג. וכך היו יושבים יחדיו שני הזקנים ולומדים שעה אחרי שעה, בהתמדה ובשקידה.

רבי שלמה זה, היה מדוכא ביסורים, נורא נוראות. כל שני וחמישי היו צריכים לאשפו אותנו בבית חולים, והרבה תלאות נפלו בחלקו. אבל למרות זאת, "כתית למאור", ודרשו חז"ל, 'כתית למאור ולא כתית למנחות', ואמרו המפרשים דרך רמז, ה"כתית" היסורים והתלאות צריכים להיות "למאור", צריכים להיות מביאים את האדם לתורה הקדושה, ולא חלילה "למנחות", שיאמר 'תראה אלו צרות יש לי, אני חייב ללכת לנוח'. למרות כל הסבל שהיה מנת חלקו של רבי שלמה, תמיד היה שקוע בעסק התורה, בהתמדה וביגיעה.

יום אחד ישב רבי שלמה עם החברותא שלו, רבי יוסף, ועסקו יחד בתורה. לפתע אמר רבי שלמה לחברותא, 'די, אני מרגיש שעכשיו הם הרגעים האחרונים של חיי. התעצמו עלי היסורים מאד מאד, ואני לא מסוגל עוד ללמוד. אני חש בעצמי שעוד רגע אאסף אל עמי'. נשכב רבי שלמה על הספסל, ואמר וידוי שכיב מרע, וכמו שנפסק בשלחן ערוך (יו"ד של"ה ס"א) שאדם קודם שמסתלק מהעולם הזה, עליו להתוודות והודייו מכפר לו. אמר את הודייו ושכב שם, יודע שעוד מעט נשמתו יוצאת.

עברו כמה רגעים, והנה קם רבי שלמה, התיישב על מקומו ואמר לחברותא, בוא נמשיך ללמוד. שאל אותו החברותא, 'מה מומשיכים?!' אמר לו רבי שלמה, המלאך ההוא עוד לא בא, חבל על הזמן... אמנם הייתי בטוח שעוד רגע נשמתו פורחת ממני, ואתה רואה שכבר עשיתי וידוי, אבל אני רואה שהוא מתעכב, אולי יש לו הרבה גויים לקחת בדרך... אם כן חבל על הזמן, אפשר להמשיך ללמוד. 'אגירי יומא אנו', אנחנו צריכים לחטוף ולנצל כל רגע לעסק התורה והמצוות, ו'כתית למאור' גם בזמן כזה של שבירת הגוף והתגברות היסורים, גם בזמן זה על האדם להתאמץ בעסק התורה, וכמו שאמר הפסוק 'אדם כי ימות באהל', על האדם להמית את עצמו באהלה של תורה.

כולנו טרודים, ואין אף אחד שאין לו טרדות והפרעות. לכל אחד יש את הקשיים שלו, את היסורים שלו, ואת "החבילה" שלו, כמו שאומרים. אף על פי כן אין זה פטור מהתורה, אלא עלינו להתאמץ, להתגבר ולעסוק בתורה חרף כל ההפרעות ולמרות כל הצרות והתלאות, להיות מכתתים עצמנו על המאור, על התורה. ואדרבה, זה מה שיכול להועיל לנו, כי 'כל המקבל על עצמו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ' (אבות ג, ה), ודקדק

החפץ חיים זצ"ל, מה הכוונה 'מעבירין'?! אפילו אם העול הזה של המלכות או של הדרך ארץ כבר נמצא על הכתפיים של האדם, כשהוא מקבל על עצמו עול תורה מעבירין ממנו את העול דרך ארץ ומסלקים את זה ממנו.

וכשרואים בשמים איך שכלל ישראל מתאמצים לעסוק בתורה בכל מצב, למרות היסורים והתלאות, או אז אומר משה רבינו, כזה עם בוודאי שאני חפץ לגאול אותם, ואז בוודאי תהיה הגאולה במהרה, כמו שאמר הפסוק 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא'. ואז יתקיים סוף הפסוק, 'להעלות נר תמיד', אז תהיה הגאולה העתידה, והיה לה לה' לאור עולם, תהיה לנו גאולת הנצח.

הדברים האלו צריכים להיות תמיד לנגד עינינו. עכשיו שהזמנים קשים ושונאי ישראל מרימים ראש ומתכננים תוכניות איך לכלות ואיך לפגוע ולהשמיד את עם ישראל, צריכים אנחנו להתאמץ בתורה. אין לנו שום ספק שהקב"ה יגן ויציל אותנו מיד מבקשי רעתנו, 'בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם', אבל מה שמוטל עלינו מצידנו הוא להתחזק בדבר הזה, וכמו שאמר להם רבי אליעזר לתלמידיו (סנהדרין צח:), מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. ולא אמר רבי אליעזר שילמד תורה, אלא יעסוק בתורה, שלא יאמר אדם כשיש לו זמן, 'טוב, עכשיו יש לי קצת זמן אז אלך ללמוד', בצורה ארעית ומקרית, כשיש לו את הזמן הפנוי לכך, אלא יתנהג האדם עם התורה כאילו זה העסק שלו. אדם יוצא לעסק שלו בכל מצב, גם אם הוא לא כל כך מרגיש טוב וגם אם הוא חולה, כיון שהוא יודע שהעסק הזה זה מה שמפרנס אותו. עסק התורה זה מה שמפרנס את הנשמה וזה מה שיקח אתו אדם לבית עולמים, ולכן צריכים אנחנו לעסוק בתורה, להתאמץ בה בכל זמן ובכל מצב, גם אם זה במצב של 'כתית', גם אם יש לנו קשיים ויסורים.

ויתירה מזו, כשאדם עוסק בתורה למרות שהוא אפוף בצרות ויסורים ולמרות שיש לו הרבה טרדות והפרעות, הרי מעלת התורה שהוא לומד גדולה הרבה יותר. כשאדם לא מבטל את השיעור אף פעם, מגיע לחברותא שלו בכל יום ולא מבטל אף פעם את הלימוד, הרי זה סימן על האהבה שלו לתורה הקדושה ולה' יתברך, שהוא לומד לא רק כשנח לו וקל לו, אלא גם כשיש לו קשיים. ואמרו רבותינו (אבות דרבי נתן פ"ג), אחת בצער, ממאה שלא בצער, ובמדרש שיר השירים רבה (פ"ח סט"ז) אמרו הלומד תורה בצער נוטל אלף שלא בצער, ובוודאי שעסק התורה כזה שמגיע בהתאמצות וביגיעה, מקרב הרבה הרבה את ה"ואתה תצווה", את הגאולה השלימה, וכמו שפירש האור החיים הקדוש זיע"א.

אהבת ה'? תשובה, וכל דבר מעלה - מיסודים על התורה

זהו המהלך של האור החיים הקדוש. נראה עוד פירוש יקר בפסוק הזה מבעל ספר החרדים, ביאור שיש בכוחו הרבה לעודד ולחזק אותנו.

אנחנו יודעים שבדור שלנו, השתפך רוח טהרה בעולם, רבים מבקשים את דבר ה', ורבים חוזרים לקיום התורה והמצוות. בדורות שלפנים זה לא היה כל כך, ואמנם תמיד היו בודדים ששבו לכור מחצבתם, אבל שיהיה מהלך כזה של הרבה מישראל שמבקשים את בורא עולם וחוזרים בתשובה שלימה, לא היה בדורות הקודמים. ושמעתי בשם רבינו הגדול הסטייפלער זצ"ל שאמר שבדור שלנו נפתחו שערי סיעתא דשמיא ושערי עזרה לכל מי שרוצה לבוא ולחזור לאבינו שבשמים. אפילו אחד כזה שהיה בדיוטא התחתונה ממש ועשה מה שעשה, מכל מקום אם רוצה לחזור ולבוא אל ידו המושטת של בורא עולם, והוא מקבל על עצמו עול תורה באמת, תהיה לו סיעתא דשמיא גדולה ויצלית. ובאמת אנחנו רואים איך שאנשים שחזרו בתשובה התעלו בתוך זמן קצר יחסי והגיעו למדרגות גדולות בקיום התורה והמצוות.

ואמנם, גם זה עצמו תלוי בתורה, כי כל דבר מעלה בעבודת ה' צריך להיות מושתת ומיוסד על המצוה הזו של עסק התורה. למשל, יש מצוה גדולה של אהבת ה', וזו, לא מצוה קלה היא. כשאדם מגיע בתפילה ל'ואהבת את ה' אלהיך' וקורא שם שכתוב 'כאן יכוון לקיים מצות אהבת ה', אמנם הסיפור יצא ידי חובה, אבל הוא כלל לא... כשאדם מרגיש התלהטות הנפש לאהוב את ה' יתברך, אז הוא מקיים את המצוה. וכיצד היא האהבה שצריך האדם לאהוב את ה' יתברך?! לשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק עשירי): **'אהבה גדולה ויתירה עזה עד מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', והרמב"ם מביא דוגמא לזה, כמו אחד שיש לו אהבת אשה והוא לא מסיח דעת מזה גם באכילתו ובשתיתו, כך גם צריכה להיות אהבת ה'. וכותב הרמב"ם, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו. האהבה שצריכים אנחנו לאהוב את ה' צריכה להיות גדולה עוד יותר. ולכאורה, מה שייך לאהוב יותר מזה?! הרי כבר אמרנו שהוא אוהב את ה' בשעת האכילה ובשעת השתיה, בשעת ההליכה ובשעת השינה, ואיך זה שיותר מזה תהיה אהבת האוהב?! אך המוונה היא שהאהבה של מי שמאמין ואוהב את ה' יתברך היא אהבה עד מסירות נפש. אהבה כזו שאדם מוכן לקפוץ לתוך כבשן האש על יחוד שמו של ה'.**

וזו לא מצוה קלה להגיע לדרגה כזו של אהבת ה', שאדם מוכן למסור את נפשו על אהבת ה'. בספר חובת הלבבות סידר את שער אהבת ה' בסוף, בשער עשירי, אחרי שער הבחינה, שער הבטחון ושער היחוד. כיון שלהגיע לאהבת ה' זהו לא דבר פשוט.

וכיצד אדם מגיע לאהבת ה'?! מי שאכן רוצה לזכות במצוה הזו, מה יעשה?! אומר רש"י על התורה (דברים ו, ו), **'ואהבת את ה' אלהיך, מהו האהבה? - והיו הדברים האלה על לבך, כשדברי התורה יהיו על הלב, אזי מכח התורה מתעורר הלב בהתלהבות לאהוב את הבורא יתברך. שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו. הרי לנו שהמצוה הזו של אהבת ה' מיוסדת ומושתתת על התורה.**

וכך זה גם בתשובה. אדם שרוצה לפתוח דף חדש, לנתק את עצמו מהמעשים שעשה בעבר ולהתעלות בעבודה ה', מה האופן הרצוי ומה הדרך הראויה?! זאת נלמד ממה שסדרו לנו רבותינו בברכת התשובה, 'השיבנו אבינו לתורתך'. ולכאורה, הרי אנחנו עוסקים בתשובה, ולמה זה נכנסה לכאן התורה?! אלא שבלתי אפשרי שתהיה תשובה אמיתית, יציבה וחזקה, בלא התורה. לכן קודם כל 'השיבנו אבינו לתורתך', תעזור לי בורא עולם שאשקוד בכל זמן פנוי על התורה, שאבוא לשיעורי תורה ואלמד, זה יביא אותי לתפילה 'לעבודתך', ואחר כך 'והחזירנו בתשובה שלימה לפניך', זה יביא אותי גם לתשובה.

חשב בתשובה אמיתית זוכה לניצוץ מנשמת משה רבינו

זהו שאמרנו, שכל הדברים הגדולים, אהבת ה', תשובה ועוד, כל אלו צריכים להיות מיוסדים על כחה של התורה. וכך כותב בעל החרדים בספרו (פרק שבעים). **לא יפול השב ברוחו, היצר כשרואה אדם שרוצה לחזור בתשובה, מנסה להפיל את רוחו ולייאשו.** הוא אומר לו, 'מה?! וכי אתה תעשה תשובה?! בוא ואזכיר לך מה עשית'. ואז מתחיל היצר להזכיר לו נשכחות. 'הנה תראה, כך וכך עשית, כך וכך דברת, כל מעשה שעשית חמור יותר מחברו. וכי על דברים כאלו אפשר לחזור בתשובה?! ואפילו אם כן, אתה באמת חושב שתצליח לנתק את עצמך מן העבר?! אתה חושב שתצליח לפתוח דף חדש?!' כך היצר דרכו לדכא ולייאש את אלו שמתעוררים ורוצים לשוב אל ה' יתברך.

על זה בעל החרדים ואומר, **לא יפול השב ברוחו, כי הקב"ה מסייע לשיבים עד מאד.** העזרה שבאה מן השמים למי שבאמת רוצה לשוב אל ה' יתברך, היא גדולה ועצומה לאין שיעור. **שמה יאמר בעל תשובה, המלך הכסיל,** זה היצר הרע, שם אותי במשמר, הוא כבר שם אותי בבית הסהר שלו, האזיקים שלו מונחות על ידי, בתחילה לא ידעתי להזהר, לא ידעתי לשמור על עצמי כהוגן ועשיתי כל מה שהוא אמר לי, ועכשיו אני כבר בבית האסורים ואמר (ברכות ה:): **אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים,** איך אני אצא לבדי מבית הסהר?! המעשים שעשיתי בעבר הפילו אותי בבאר השחת הזו, ואין בי את הכח להוציא את עצמי מהמקום הזה.

מה התשובה?! - אמרו, אומר החרדים, תפילת החולה מועילה לו יותר מתפילת שאר האדם. כך אמרו רבותינו (בראשית רבה פ"ג סי"ד), שהקב"ה שמע את תפילת ישמעאל לפני תפילת הגר אמו, כי יפה תפילת אדם עצמו יותר מתפילת אחרים עליו. ולכאורה, איך זה יתכן, והלא אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים?! ואת השאלה הזו כבר שאלו הראשונים (בעלי התוספות על התורה פרשת וירא, ועוד). אומר החרדים, דע, כי תפילה שאני. כשאדם בא בתחינה ובתפילה לפני בורא עולם כל השערים שבשמים נשברים, והתפילה פועלת, ואין בזה את כל הכללים של 'אין חבוש מתיר עצמו'. ואפילו אם הוא בבית האסורים, גם אם נדמה

לו לאדם שהוא אסור בבית הסהר של יצרו, אף על פי כן יבכה האדם, יתפלל ויצעק אל הבורא, ושערי דמעה לא ננעלו, ומיד יצא מבית הכלא ויוכל ללכת בדרכי השם.

ופעמים, אומר החרדים, בעל תשובה בוכה ומצטער בלב שלם, התשובה שלו אמיתית, ומעומק הלב הוא בוכה ומצטער על שעשה מה שעשה, ובוכה ומתחנן לפייס את בורא עולם, ואז נכמרים רחמיו של הקב"ה עליו, וזוכה לדבר נורא, ישלח עזרו מקודש ניצוץ אחד מנשמתו של משה רבינו ע"ה. זהו פלא פלאות. אדם שבא לפני הקב"ה בתשובה שלימה, בורא עולם שולח לו עזרה וסיוע, ניצוץ מנשמת משה רבינו, וזה יעזור לו להתעלות ולהתרומם.

וזהו מה שאמרה התורה אצלנו, ואתה תצווה את בני ישראל. הפרשה הזו, כמו שאמרו רבותינו, אף על פי שהיא כתובה לפני פרשת כי תשא, מכל מקום לפי סדר הזמנים והמאורעות היא היתה אחרי פרשת כי תשא, אחרי חטא העגל. אחרי שנכשלו ועשו מה שעשו, אז הצטוו לעשות משכן וכליו כדי לכפר על חטא העגל ולהשרות את השכינה בתוכם. ואמרו, כמו שראינו קודם, כיון שאמר משה אם אין מהני נא מספרך אשר כתבת לא נזכר בפרשה זו, אבל מי החזיר את כלל ישראל בדור ההוא בתשובה?! מי הוא זה שטיהר את ישראל ופעל לתקן את חטאם?! - משה רבינו. משה רבינו עצמו הוא שהשיבם בתשובה ראשונה, והוא יחזירם באחרונה. וזה מה שאומר הפסוק "ואתה תצווה את בני ישראל", לא רק הציווי לבני ישראל שבאותו הדור להביא את כל הדברים הנצרכים לעבודת המשכן, אלא גם הציווי לדורות עולם, ולשון תצווה הוא מלשון צוותא, מלשון חברה, וכמו שאמרו רבותינו (ברכות ו:): 'כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה', להיות לחברה עבורו. והכוונה היא שאומר הקב"ה למשה רבינו, אתה, משה, תהיה חבר עם בני ישראל ותחזיר אותם בתשובה שלימה, על ידי שיתנוצץ ניצוץ מנשמתו של משה רבינו אצל מי שרוצה לחזור בתשובה. ומתי? - כשיתעוררו הם בתחילה בחזקה.

צורת העבודה הראויה לנו כשמן וכזית

כשאנחנו מצידנו נראה להקב"ה שאנחנו רוצים באמת לעשות תשובה אמיתית מעומקא דלבא, בתחנונים ובבכיות, אז 'אתה תצווה את בני ישראל', משה רבינו יתחבר אתנו, יהיה לנו לחברה לסייענו לעשות תשובה. וזהו עזר אלוקי נפלא לכל אחד ואחד מאתנו, כל אחד בכל מצב שהוא יהיה מי שיהיה, אם הוא אכן רוצה לשוב בתשובה שלימה. אך כמו שאמרנו, "מתחילה צריך שיתעוררו הם". כל העזרה והסיוע הזה יבוא למי שהוא זה שמתחיל והוא זה שפועל.

וזהו מה שאמר הפסוק ויקחו אליך, פירוש, ויקחו אותך, כמו שאמרו ויקחו לי תרומה, שהכוונה בכיכול, אותי אתם לוקחים שאני אדור ביניכם. כל אחד שיעשה תשובה אמיתית, בר

הכי ש'יקחו אותך', יקבל ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה. וזה שאמר הפסוק, אומר בעל החרדים, שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד, שמן יש לו ריח טוב, כמו שאמר הפסוק (קהלת ז, א) 'טוב שם משמן טוב', היפך הרשע שריחו רע מאד יותר מכל מיני טינוף שבעולם, הסרחון שנודף ממעשי העבירה הוא איום ונורא, ולהיפך, הריח הנעים והטוב שיש מתורה, ממצוות ומתשובה, הוא הפלא ופלא*. ומי ששב בתשובה הרי הוא לוקח בידו את השמן שריחו טוב ומסלק את הריח הרע שבא מהטינוף של מעשי העבירות, שאין ריח רע ממנו, וכמו שאמר הפייט חטאי לו יריחון בהם שכניי, אזי ברחו ורחקו מגבולי. אם היו השכנים יכולים להריח את הריח שנודף מהמעשים הרעים של החוטא, כולם היו בורחים ולא יכולים לעמוד לידו.

זה השמן, ומהו ה"זית"?! בזית יש תכונה מיוחדת משאר אילנות, כי לכל אילן יש תקופה שהעלים נושרים ממנו, ואז, בתקופת השלכת עומד העץ ריקן מכל העלים שבו, ורק כשמתקרב ובא הקיץ מתחיל האילן לפרוח מחדש ולהוציא עלים חדשים. אבל אצל הזית אין תקופה של שלכת, ואין זמן כזה שהעלים נושרים ממנו. תמיד הוא ירוק רענן וטרי. וכך צריך להיות המצב שלנו, שנהיה כמו עץ הזית, וכמו שאמר הפסוק 'ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד אלוקים עולם ועד', ופירש רבי יוסף יעבץ שהיה מהקדמונים ממגורשי ספרד, לפי שאני תדיר בעבודתי כזית שהוא תדיר רענן ואין מתייבשין העלים שלו לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, כך אני עובד את הבורא יתברך, כמו הזית, שאין תקופות שפעם עולה ופעם יורד, פעם עושה שביתה ופעם יוצא לחופשה, אלא תמיד הוא רענן ותמיד לא מתייבשים בו העלים, ממילא הוא זוכה לישועה במדה כנגד מדה, ואבטח בחסדו עולם ועד, גם חסד האל עם אדם כזה הוא לא רק מידי פעם ולתקופות, אלא לעולם ועד.

א. בספר מקור חיים מסופר שפעם אחת, ביום חורפי אחד, ישבו התלמידים וחיכו לגאון רבי חיים מצאנז, שיבוא למסור את השיעור. התלמידים חכו, והרב בושש מלבוא. התפלאו התלמידים, הרי בכל יום ויום הרב מתאמץ לבוא לשיעור, ומעולם לא קרה שביטל שיעור, ולמה זה מתעכב עכשיו מלבוא?! הלכו לחפש אותו, ומצאו אותו עומד ברחוב בכפור העז ליד דלת של בית אחד, והוא מטה את עצמו לחור של מנעול הדלת, מנסה לשמוע ולהאזין.

שאלו אותו, 'כבוד הרב, מה קרה?! אנחנו מחכים לרב שיבוא לשיעור!' אמר להם הגאון רבי חיים מצאנז, 'באמת הייתי בדרכי לבוא ולהגיד את השיעור, אלא שבשעה שעברתי כאן שמעתי קול של תורה, והרחתי ריח גן עדן. הטיתי אוזן לשמוע את קול התורה, ותכננתי להאזין מעט ולהמשיך לשיעור, אלא שלא יכלתי לעזוב. אדם שנמצא בגן עדן, יכול לצאת משם?! לא הייתי מסוגל להתנתק. וכל כך הרבה זמן עמד שם הגאון רבי חיים מצאנז, עד שקפא זקנו והתחבר אל הדלת, והיו צריכים לשפוך מים חמים מעט מעט על הזקן, עד שיופשר הגליד ויוכל לנתק עצמו משם ויבוא אל השיעור.

הפסוק אומר 'ה' צלך', הנהגת ה' עם האדם היא כמו הצל עם האדם. כמו שאדם שמרים את היד מיד הוא רואה בצל שלו את היד המורמת כנגדו, וכשהוא מוריד את היד גם בצל שלו מיד היד יורדת, כך גם הנהגת ה' עם האדם היא בדיקת לפי מעשיו. אם אדם הוא בגדר של 'זית רענן' והוא עובד את ה' תמיד בכל מצב ובכל עידן בלי להתרשל ובלי להתרפות, אז 'בטחתי בחסד אלוקים עולם ועד', גם חסד ה' אתו יהיה תמיד ובלי הפסק.

ולכן אומר הפסוק, בעל התשובה צריך להיות כמו שמן, שריחו טוב על ידי תורה והמעשים טובים. וזה יסלק את כל הזוהמא ואת כל הטינופת שאדם בלע, וכמו שאמרו במדרש שיר השירים (פ"א סכ"א) 'נמשל לבו של האדם לכוס של שמן, נכנס דבר תורה יוצא דבר ליצנות'. כלומר, אם אתה תקח כוס מלאה בשמן ותטפטף לתוכה כמה טיפות של מים, מיד יצאו ויגלשו ממנה כמה טיפות של שמן, ולהיפך, אם יש כוס מלאה מים ואתה תטפטף לתוכה כמה טיפות של שמן, מיד יצא וישפך ממנה המים. כך גם הלב של האדם. אם הוא מכניס אל לבו דבר תורה, האש של התורה תבער דבר ליצנות שהיה בתוכו ותמגר אותו. ולהיפך חלילה, אם אדם מכניס אל תוך לבו דברי ליצנות ודברים אסורים, אז בהכרח שיצאו ממנו דברי תורה. וזה מה שמוטל עלינו, שנתאמץ להיות כמו השמן הטוב שמוציא את כל הטינוף, וכן להיות 'זית', בקביעות ובהתמדה כמו זית רענן שאין אצלו מצב של שלכת. ואם אנחנו עושים כן, אזי 'ואתה תצווה', משה רבינו בא לעזור ולסייע לכל אחד ואחד מאתנו.

צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא

ואפילו בשעה שאדם טרוד ואין לו כח, אומר בעל החרדים, חייב לפנות לבו למעלה בחזקה. הוא מה שאמר דוד המלך (תהלים קטז, א) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. דוד המלך עבר רדיפות קשות והתנסה בנסיונות קשים, וכל שבעים שנותיו עבר צרות ויסורים מבית ומחוץ, ואף על פי כן אומר דוד המלך, הגם שצרה ויגון אמצא, למרות שיש לי כל מיני צרות ויסורים, למרות זאת בשם ה' אקרא, בשם ה' זו תורה, כדרשת רבותינו. אני יושב ועוסק בתורה בהתמדה, ואדרבה, 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' (תהלים קיט, קסב), היא לי המקום לשמחה ולשלווה.

וכך אומר דוד המלך (תהלים קיט, צי), 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי'. יש אחד ששר את זה, אבל צריך לשאול אותו את המשפט הזה עם סימן שאלה בסוף: כל היום היא שיחתי?! באמת התורה כל היום היא שיחתי?! אבל דוד המלך באמת שש על התורה כמוצא שלל רב. מהו 'מוצא שלל רב'?! - אחד שלא מתכנן ולא מצפה, ולפתע הוא מוצא שלל רב, כמה הוא שש וכמה הוא שמח. אמרו משל למה הדבר דומה, לאדם שיצא על שפת הים לשאוף אוויר צח. בעודו הולך על שפת הים, פתאום הוא רואה איזה ארגז גדול המטלטל לו בין הגלים. כשהוא רואה את זה רגליו נטעות בקרקע כמו שני מסמרים, והוא

עומד ובוהה בארגז. הגלים מקרבים את הארגז עוד ועוד אל היבשה, והוא עומד שם ומסתכל, והנה סוף דבר הגלים מביאים את הארגז אל כפות רגליו ממש, בארבע אמותיו.

הוא מתרגש מאד ובוהן את הארגז, והנה המפתח נמצא בחור של המנעול, מוכן ומזומן לו. הוא בא בידים רועדות ופותח את הארגז, והנה עיניו מסתנורות מהאוצרות שבתוכו. הארגז מלא ביהלומים, אבנים טובות ומרגליות. יש לנו בכלל אפשרות לתאר את ההתפעלות, את השמחה ואת הששון שאוחזים באיש הזה?! איזה אושר ואיזו שמחה ממלאת אותו, והוא מתחיל לקפוץ ולרקוד עד שנופל לתוך הארגז פנימה...

זה מה שאומר דוד המלך, 'יש אנכי על אמרתך, כמוצא שלל רב'. כמו השמחה העצומה הזו שיש לאיש הזה שמצא את ארגז האוצרות, כך אני שמח בדף גמרא, כך אני שמח בעוד שיעור תורה וכך אני שמח בעוד הלכה. לא כמו זה שבא לשיעור ובכל רגע מסתכל על השעון, 'מתי כבר נגמור', 'מתי כבר יבוא התנא הגדול רבי חנניא בן עקשיא'... חלילה. עם כל היסורים, עם כל ה'צרה ויגון אמצא', עם כל זה בשם ה' אקרא, יש לי את השמחה והששון בעסק התורה.

זה המוטל עלינו, להתאמץ ולהשתדל בעסק התורה, בכל מצב. זה מה שעומד לימינו, זה מה שיביא לנו את משה רבינו, את ה"ואתה תצווה", הן באופן של התעוררות לתשובה, והן באופן של קירוב הגאולה. כשיראו בשמים את מסירות נפשנו לתורה, פשוט שיתקיים בנו שיהיה משה רבינו חפץ לגאול עם העוסקים בתורה, השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן, ה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה לפרשת תצוה

א. בענין הנאה מאור מנורת הזהב שבהיכל

שמות (כ"ז כ'): "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד, באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בוקר" וגו'.

ובמדרש תנחומא שם (פרשת תצוה ס"ס ג'): "אמרו רבותינו כיון שהיו מדליקין המנורה כל חצר שהיתה בירושלם היתה משתמשת לאורה, לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור".

ובפירוש עץ יוסף על התנחומא שם כתב: "לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור, רוצה לומר מדכתיב **אליך** שמע מינה דמותר להינות מאורה" עכ"ל. [ולפי זה דרשו "אליך" דהיינו "לצרכיך", וכמו שמצינו בשאר מקומות, ולדוגמא עיין שמות (כ"ז כ) ושם בכלי יקר ואור החיים ומשך חכמה, ורבינו בחיי במדבר (ו' כ"ז) ועוד].

סוכה (נ"א סע"א) תנן: "במוצאי יום טוב הראשון של חג, ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול, מנורות של זהב היו שם, וארבעה ספלים של זהב בראשיהם וכו', ולא היה חצר בירושלם שאינה מאירה מאור בית השואבה" וכו'.

ובתלמוד שם (נ"ב סע"ב): "ולא היה חצר בירושלם [שאינה מאירה מאור בית השואבה], תנא אשה היתה בוררת חיטים לאור בית השואבה".

ובתבו התוספות ז"ל שם (ד"ה אשה היתה בוררת חיטין לשמחת בית השואבה): "בירושלמי פריך היאך בוררת והאיכא מעילה, דשמן ופתילה היו של הקדש, ומשני דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. וקשה דבפסחים (כ"ו א') אמרינן עלה דמעילה הוא דליכא הא איסורא איכא, ויש לומר דבוררת לאו דוקא אלא כלומר היתה יכולה לברור מרוב אורה". עכ"ל.

ולבאורה לפי דברי רז"ל במדרש תנחומא הנ"ל דהתורה התירה להינות מאור מנורת הזהב הדולקת בהיכל מדכתיב ויקחו אליך לכל צרכיך וכו"ל, אתא שפיר קושיית הירושלמי והתוספות ז"ל, דיש לומר דאם התורה התירה להינות ממנורת הזהב עצמה דבהיכל, קל וחומר שיהיה מותר להינות מהמנורות שהדליקו בשמחת בית השואבה, כדי שלא יהיה טפל חמור מעיקר, ולא נאמר יציבא בארעא וגירורא בשמי שמיא, דוק הבן ועיין.

ובימים אלו זכינו לאור גדול ויצאו לאור עולם חיבורי קדשו של רבה של ירושלם הגאון המובהק האדר"ת זצ"ל, וראיתי לו בספרו זכר דוד (קונטרס קצו של יוד אות א' דף י"ט) שכתב בזה דברים נתמדים כמנהגו ז"ל, ואלו דבריו:

"שמעתי מפה קדוש כבוד אבא מארי הגאון זצ"ל ששמע מהגאון רבי זאב ליפקין זצ"ל [אבי הגאון האדיר רבינו ישראל מסלאנט זצ"ל] שאמר לו הרב יהודה לייב מגיד דהורדנא

ז"ל מחבר ספר קול יהודה דלא קשיא כלל [קושיית הירושלמי שהזכירו התוספות], והוא על פי מה שאמרו במנחות (פ"ו ב') חיטים מתולעות פסולות למנחות, עיין שם, ואם כן יש לומר שאותם החיטים הוא שהיו הנשים בורות לפני אור בית השואבה ולא שייך מעילה ולא איסור כלל דהרי הקדש היו, ושפתים ישק.

ואמרתי לפני כבוד אמו"ר זצ"ל דבאמת הירושלמי דסובר להלכה דקול מראה וריח אין בו גם איסור לטעמיה אזיל, כי הירושלמי גורס במשנה אשה בוררת חיטיה באות ה', ולא חיטים באות מ', ואם כן משמע דהחיטים שלה היו עד שלא הקדישתו ואם כן חולין היו, ונסתר התירוץ הנ"ל.

ומסתברא שלא היו מניחים לנשים לברור כלל החיטים מתולעים לקודש, מפני הטהרה המרובה מאוד זהירתם.

והעיקר יש לומר דאין להן נאמנות כל כך בדבר הצריך יגיעה רבה ללקט החיטים המתולעים, על כן יש לומר דהיינו דדחק לירושלמי ולתוספות לתמוה בזה ולא תירצו כן.

ועיין תוספות פסחים (ד' ב' ד"ה אימנוהו) שדעתם להדיא דאי הוה דאורייתא לא מאמינים להן לנשים, משום דאיכא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול.

גם יש לומר דהירושלמי לטעמיה בפסחים (פ"א ה"א) דנשים עצלניות הן, וכמו שהביאו התוספות פסחים שם [א"ה יח"ס - ועיין בדברי הרב המאירי ז"ל פסחים שם, ושו"ת דברי אמת (סימן ד')] ואכמ"ל.

ועל כל פנים יפה השבתי בעזה"י לפי הגירסא לפנינו בירושלמי אשה בוררת חיטיה, ולא כבבלי חיטים, וההפרש בין זה לזה רק קוצו של יוד". עד כאן דברי הגאון האדר"ת ז"ל, ועוד עיין לו בספרו זכר למקדש ח"ב (דף נ"ה), וצרף לכאן. [וכאן המקום לקבוע ברכה ותודה לחברת **אהבת שלום** ירושת"ו, אשר זה רבות בשנים גואלים חיבורי רבותינו נ"ע מתהום הנשיה ומדפיסים ומוציאים לאור ספריהם, ובפרט שלקחו לעצמם משימה להדפיס כל חיבורי הגאון האדר"ת ז"ל, רבה של ירושלם ת"ו, וכבר זכו להדפיס חמשה חיבורים מחיבורי קדשו בהוד והדר פנימי וחיצוני - כה לחי ושכמ"ה לעבודתו יתברך].

ובעניותי יש לי להעיר כי גירסת התוספות סוכה הנ"ל "אשה היתה בוררת חיטין לשמחת בית השואבה", ודוק.

ורבינו חננאל ז"ל סוכה גרס שם: "תני יכולה אשה לבור חיטים לאור המערכת" וכו', הרי שרבינו חננאל ז"ל גרס בירושלמי חיטים ולא חיטיה, וכנוסח הבבלי, וכן ראיתי בספר הערוך (ערך קל הה'), ובספר ראב"ה (הלכות פסחים סימן תנ"ט), ועוד יש להאריך.

ובמקום אחר מצאתי אצלי ציונים ומראי מקומות בענין זה ואעתיק כאן: בענין הנאה מאור מנורת הזהב דבהיכל ומנורות בית השואבה - יש לעיין בשו"ת רדב"ז ח"ג (סימן תרכ"א), ושו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן קפ"ט), ושו"ת מנחת יצחק ח"ב (סימן קכ"א), ועוד שם ח"י (סימן נ"ג) עכ"ל, ועוד לא איסתייעא מילתא לעיין בדברות קדשם זיע"א, ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

ב. בענין בגדי כהונה מכפרים

תשל"ו.

שמות (כ"ח ב'): "ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת וגו', ואלה הבגדים אשר יעשו חושן, ואפוד, ומעיל, וכתנת תשבץ, מצנפת, ואבנט" וגו'.

ואמרו ז"ל במסכת זבחים (פ"ה סע"ב): "אמר רבי ענני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה, לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין, כתונת מכפרת על שפיכות דם, שנאמר וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם, מכנסים מכפרים על גילוי עריות שנאמר ועשה להם מכנסי בד [לכסות בשר ערוה], מצנפת מכפרת על גסי הרוח יבוא דבר שבגובה ויכפר על גובה, אבנט מכפר על הרהור הלב היכא דאיתיה, חושן מכפר על הדינין שנאמר ועשית חושן משפט, אפוד מכפר על עבודה זרה, שנאמר אין אפוד ותרפים, מעיל מכפר על לשון הרע, וציץ מכפר על עזות פנים" וכו' ע"ש.

ובמסכת שבת (ל"א א') אמרו ז"ל: "מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד, אמר הללו למי, אמרו לו לכהן גדול, אמר אותו נכרי בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישמוני כהן גדול, בא לפני שמאי אמר ליה גיירני על מנת שתשימני כהן גדול דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גייריה, אמר לו כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות לך למוד טכסיסי מלכות הלך וקרא כיון שהגיע והזר הקרב יומת אמר ליה מקרא זה על מי נאמר אמר לו אפילו על דוד מלך ישראל, נשא אותו גר קל וחומר בעצמו ומה ישראל שנקראו בנין למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכורי ישראל, כתיב עליהם והזר הקרב יומת, גר הקל שבא במקלו ובתרמילו על אחת כמה, וכמה בא לפני שמאי אמר לו כלום ראוי אני להיות כהן גדול והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת" ע"ש.

וראיתי דבר חידוש בספר היקר כלי יקר על התורה שמות (כ"ח ט"ל דרפ"ז ע"א) שכה כתב: "והיו בגדי כהונה מכפרים על שמונה עבירות וכו', ואולי שזאת היתה כוונת הגר במסכת שבת [דלעיל] שהיה אומר אתגייר על מנת שיעשוני כהן גדול כדי שילבש בגדים אלו עיין שם, וכי כל כך היה שוטה שרצה להתגייר בעבור לבישת בגדים הללו, אלא בודאי ששמע קול סופרים מקרין ואלה הבגדים אשר יעשו וגו' עם פירוש כוונתם על מה הם מכפרים, וידע הגר בעצמו שהוא עבר על כל אלה בגיותו והוא צריך לכל הכפרות האלה", וכו', ועוד עיין שם בכל דבריו ז"ל.

ובעניותי איני מבין דברי קדשו, חדא, דאטו הגוי מוזהר על לשון הרע, וגסות הרוח והרהור עבירה, ועזות מצח, שהיה צריך כפרה בעבורם, שהרי בגדי כהונה על זאת מכפרים וכנ"ל.

ותו אחר שנתגייר אין הגר צריך כפרה כלל, ועיין בזה לגאון חיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן מ"ט) ועוד לו שם ח"ב (סימן צ"ו אות ד'), ולגאון מקאליש ז"ל בספר אמרי בינה יו"ד

(דיני טרפויות סימן ח' דל"ב ע"ב), ולגאון מלומדיה ז"ל בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו (סימן כ"ד), ושו"ת התעוררות תשובה ח"ד (חומ"מ סימן כ"ח דרס"א סע"ב), ועוד.

ועוד אם אותו גוי רצה להתגייר בשביל שבגדי כהונה יכפרו בעבורו לא היה צריך לבקש לו כהונה גדולה ולחמוד שהוא עצמו יהיה כהן גדול, ודי לו שיתגייר ואז כהן גדול יכפר בעבורו, ואשר על כן דברי קדשו של הרב כלי יקר ז"ל צל"ע.

ג. בענין חק לעולם וחוקת עולם

שמות (כ"ט כ"ח): "לאהרן ולבניו לחק עולם, מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל".

כתב רבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה (שם דף קנ"ו): "לאהרן ולבניו לחק עולם, ליחיד יאמר חק עולם וקבוע, אבל לרבים לכל ישראל יאמר חקת עולם, וסימן הקהל חקה אחת (כמדבר ט"ו), וכן חקת עולם לדורותיכם (ויקרא ג') עכ"ל.

ואם הבנתי לנכון דברי קדשו, אזי מלמדנו ומשמיע לנו בעל הרוקח ז"ל כלל גדול בתורה, שבכל מקום שנקטה התורה לשון **לחוק עולם**, היינו כשמדבר עם היחיד כמו אהרן ובניו, אבל כשמדבר לרבים, עם כל ישראל, תשתמש התורה בלשון **חקת עולם**, וזה החילוק בין חק עולם לחקת עולם ודוק.

ובעניותי איני מבין דברי קדשו ז"ל, ותמה אני על עצמי שכאשר עיינתי בדבר ראיתי שבמקומות הרבה כשמדבר עם היחיד אהרן ובניו, נוקטת התורה לשון חקת עולם, כהיא דספר שמות (כ"ח מ"ג): "והיו על אהרן ועל בניו כבואם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקודש ולא ישאו עון ומתו **חקת עולם** לו ולזרעו אחריו" ושם (כ"ט ט'): "והגרת אתם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעת והיתה להם כהנה **לחקת עולם**" ע"ש.

ובספר ויקרא (ד' ל"ד): "כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו **לחק עולם** מאת בני ישראל, זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה' ביום הקריב אתם לכהן לה', אשר צוה ה' לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל **חקת עולם** לדורתם" ע"ש.

ודוק היטב דפתח קרא לאהרן ולבניו **חוק לעולם**, וסיים קרא **בחקת עולם**, ולכאורה שמענין דשקולים ושויים הם בלא הפרש ודוק.

ועוד שם בספר ויקרא (י' ט'): "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמותו **חקת עולם** לדורתם".

ושם (כ"ד ב'): "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור, להעלות נר תמיד, מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערוך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד **חקת עולם** לדורתם", וכן הוא בספר שמות (כ"ז כ'): "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך

כתית למאור להעלת נר תמיד, באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערוך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חקת עולם לדורותם" ע"ש.

גם בספר במדבר (י"ח כ"א): "ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבורתם אשר הם עובדים את עבודת אהל מועד, ולא יקרבו עוד בני ישראל אל אהל מועד לשאת חטא למות, ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד והם ישאו עונם חקת עולם לדורותיכם, ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה".

הרי לנו מקראות הרבה שעל היחיד [אהרן ובניו] אומרת ומשתמשת התורה בלשון "חקת עולם" ולא בלשון "לחוק עולם", וזה לכאורה דלא כמו שלימדנו בעל הרוקח, וצ"ע לכאורה.

ויש לעיין אם לא מצינו גם איפכא, דהיינו לשון "לחוק עולם" על הרבים, עיין שמות (י"ב כ"ד): "ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם", וכתב שם הרמב"ן ז"ל: "ושמרתם את הדבר הזה הוא דבר הפסח עצמו שאמר למעלה (פסוק כ"א) ושחטו הפסח, [אף] אם הוא רחוק, ולא מתן הדמים הסמוך לו, כי בפסח מצרים בלבד נצטוו בכך, כמו שאמר (פסוק כ"ג) ועבר ה' וראה את הדם וגו', וכן ושמרתם את העבודה הזאת (פסוק כ"ה), זבח פסח, וכמוהו (דברים ט"ו י"ז) ואף לאמתך תעשה כן" עכ"ל.

הרי שהתורה אמרה "לחוק" לך וגו' עד "עולם" והוא לכל ישראל, אך יש לחלק שאף על פי כן לא כתוב לחוק עולם ממש, ובכגון דא לא דיבר בעל הרוקח ז"ל.

ובראות בני יקרי הרה"ג רבי דוד אהרן שליט"א דברי אלה אמר: "יש לדחוק דברי בעל הרוקח ז"ל ולומר שכוונתו כך היא, דזה אמנם נכון שעל יחיד יבא גם לשון "חקת עולם" וכנ"ל במקומות שהבאתי, אבל על רבים יבוא רק "חקת עולם", ואף פעם לא יאמר "חוק לעולם", וזה החילוק בין לחוק עולם וחקת עולם, שלחוק עולם וחקת עולם גם על היחיד, מה שאין כן על הרבים תמיד יאמר רק "חקת עולם" ולא יאמר "לחוק עולם", ובזה יתיישב כל מה שהעיר אבא מארי הרה"ג שליט"א עכ"ד הי"ו.

ויש לעיין הרבה אם דברי בעל הרוקח ז"ל סובלים משמעות פירוש זה, וכתבתי למזכרת לפי שעה, ואי"ה עוד נחזור לעיין ולברר הענין.

ד. בענין כלי מזבח הקטורת הוא מזבח הזהב

אדר א' תשס"ה.

שמות (ל' א'): "ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אותו: אמה ארכו ואמה רחבו, רבוע יהיה, ואמתים קומתו ממנו קרנותיו: וצפית אותו זהב טהור, את גגו, ואת קירותיו סביב, ואת קרנותיו, ועשית לו זר זהב סביב: ושתי טבעות זהב תעשה לו מתחת לזרו, על שתי צלעותיו תעשה על שני צדיו, והיה לבתים לבדים לשאת אותו בהמה: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב". עד כאן ציווי עשיית מזבח הזהב הוא מזבח הקטורת.

בס"ד ובחסד האל ב"ה התעוררתי בהערה נפלאה - ובענייני כעת לא ראיתי מי שדיבר בזה - הנה המעיין בעינא פקחא ובשום שכל במקראות בענין המשכן וכליו, יראה פעם אחר פעם [פעמים הרבה כדלקמיה], שאין התורה מזכירה **אפילו פעם אחת, ואפילו ברמז**, שלמזבח הקטורת היו **כלים**, ואך ורק כשתורתנו הקדושה מדברת על **מזבח העולה** אז היא מזכירה לכלי מזבח העולה, וכמו שיראה הרואה במקראות שהבאתי לעיל בציווי עשיית מזבח הקטורת שלא נזכרו כליו כלל וכנ"ל.

ובן תראה שם (כ"ז א'): "ועשית את המזבח [דנחשת] עצי שטים חמש אמות אורך וגו', ועשית סירותיו לדשנו, ויעיו, ומזרקותיו, ומזלגותיו, ומחתותיו, לכל כליו תעשה נחשת".

ושם (ל' כ"ה): "ועשית שמן משחת קדש וגו', ומשחת בו את השלחן ואת כל כליו, ואת המנורה ואת כליה, ואת מזבח הקטורת, ואת מזבח העולה ואת כל כליו", הרי שמזבח "הקטורת" נזכר לבדו, מה שאין כן מזבח "העולה" נזכר עם כליו.

ושם (ל"א ח'): "ואת השלחן ואת כליו, ואת המנורה הטהורה ואת כל כליה, ואת מזבח הקטורת, ואת מזבח העולה ואת כל כליו", הרי שגם כאן מזבח הקטורת נזכר לבדו, מה שאין כן מזבח העולה נזכר עם כליו.

ושם (ל"ה י"ג): "את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו, ואת מנורת המאור ואת כליה, ואת מזבח הקטורת ואת בדיו, את מזבח העולה ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו", ושוב מזבח הקטורת נזכר לבדו, מה שאין כן מזבח העולה נזכר עם כליו.

ושם (ל"ז כ"ה): "ויעש את מזבח הקטורת עצי שטים וגו', ויצף אותו זהב טהור את גגו ואת קירותיו ויעש לו זר זהב סביב וגו', (ל"ח א') ויעש את מזבח העולה וגו' ויעש את כל כלי המזבח, את הסירות, ואת היעים, את המזרקות, ואת המזלגות, ואת המחתות, כל כליו עשה נחושת", הרי לנו פעם נוספת מזבח הקטורת נזכר לבדו, מה שאין כן מזבח העולה נזכר עם כליו.

ושם (ט"ל ל"ח): "ויביאו את המשכן אל משה וגו', ואת מזבח הזהב, את מזבח הנחשת ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו". וגם כאן מזבח הקטורת נזכר לבדו, מה שאין כן מזבח העולה נזכר עם כליו.

ושם (מ' ה'): "ונתתה את מזבח הזהב לקטורת לפני ארון העדות, ומשחת את מזבח העולה ואת כל כליו", ועוד כזאת מזבח הקטורת נזכר לבדו מה שאין כן מזבח העולה נזכר עם כליו.

עד כאן מתורת משה רבינו ע"ה, וכזאת ראיתי לדקדק בתורת רבינו משה ע"ה הוא רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, שבחיבורו הגדול הלכות בית הבחירה (פ"א הי"ח) כה כתב: "המנורה וכליה, והשלחן וכליו, ומזבח הקטורת, וכל כלי השרת אין עושין אותם אלא מן המתכת בלבד", הרי שגבי מזבח הקטורת לא זכר "כליו" כמו שזכר גבי מנורה ושלחן.

ובענייני קשיא לי טובא בתרתי, חדא שבודאי היו כלים למזבח הקטורת, וכדתנן בתורה שבעל פה מסכת תמיד (פ"ג מ"ו), ושם (פ"ה מ"ד), ועוד שם (פ"ו מ"ג), ועוד שם (פ"ז מ"ב) עיין

וגדולה מזו מצאתי שגם בתורה שבכתב מצינו כן שהזכירה התורה לכלי מזבח הקטורת, וכדבעינן למימר לקמיה בס"ד.

במדבר (ד' י"א): "ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת, וכסו אתו במכסה עור תחש, ושמו את בדיו: ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקודש, ונתנו אל בגד תכלת, וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט".

ופירש רש"י ז"ל: "את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש, בתוך המשכן שהוא קדוש, והן כלי הקטרת שמשרתין בהם במזבח הפנימי" עכ"ל.

ובאן מפורש באר היטב בתורת משה רבינו שאכן היו כלים למזבח הקטורת [וכמו שידענו], אלא שמאד תמוה אצלי מדוע בציווי ובעשיית מזבח הקטורת, ובמשיחתו וכו' הנזכרים בחומש שמות, לא נזכר מזה כלל, ואף לא ברמז וכנ"ל בארוכה וצ"ב.

ומצאתי לחד מן קמאי הוא רבינו החזקוני ז"ל במדבר (ס"ט) שכה כתב: "את כל כלי השרת סכינים, קערות, כוסות. ונתנו על המוט, כמנהג כל משאוי שנושאים במוט ולא תחת המוט פן יהא המשאוי נגרר על הארץ".

הרי דאיהו ז"ל תנא ופליג להדיא על רש"י ז"ל, והסביר לקרא "ולקחו את כל כלי השרת", דלאו על כלי מזבח הקטורת קאי, אלא קאי על כלי השרת **דמשכן**, כגון סכינים, קערות, כוסות, וכל אלה אינם כלי מזבח הקטורת ודוק היטב.

וברור אצלי שטעמו של הרב החזקוני ז"ל שנטה מפירוש רש"י ז"ל, משום שהתורה לא הזכירה בשום מקום מענין כלי מזבח הקטורת, ומה נשתנה שכאן יזכירום לפתע פתאום, לפיכך נטה ופירש דעל כלי המשכן קאי ודוק.

ועבשיו ראיתי במדרש במדבר רבה (פ"ד ס"ט): "ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת, אף מזבח הזהב לפי שהיה עומד בהיכל היו מכסין אותו בבגד תכלת תחילה, ואחר כך כיסוהו במכסה עור תחש, ושמו בדיו ליטול בהם שנאמר וכסו אותו במכסה וגו'. אבל כליו לא היו נותנין עמו, אלא לבד היו נותנין אותם על בגד תכלת, ומכסין אותן במכסה עור תחש, והיו נותנין אותם על המוט כדי ליטלן עליו, שנאמר כל כלי השרת אשר ישרתו וגו'. מה היו כליו כף ומחתה, כף לקטורת סמים, ומחתה להכניס בה גחלים, היה מניח המחתה של גחלים על גבי המזבח, ומערה הקטורת שבכף לתוכה על גבי הגחלים, זה היה מזבח הזהב" עכ"ל, ועיין בהגהות רש"ש ופירוש מהרז"ו שם.

הרי שרבינו משה הדרשן ז"ל בעל מדרש במדבר רבה פירש לקרא "כל כלי השרת אשר ישרתו בקודש" כפירוש רש"י ז"ל שהם כלי מזבח הפנימי כף ומחתה, ולא כהרב החזקוני ז"ל שהם כלי המשכן כגון סכינים, קערות, כוסות ודוק היטב. [מה שכתבתי שמדרש במדבר רבה עורכו ומחברו הוא רבי משה הדרשן ז"ל - הן הם דברות הגאון המובהק רד"ל ז"ל בהגהותיו המופלאות למדרש במדבר רבה (פ"ד אות ע"ז, ופ"י אות ק"י), ועוד, ועיין בארוכה במבוא למדרש בראשית רבתי, ועיין בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ו') ואכמ"ל].

ודע שמדברי רבינו משה הדרשן ז"ל אנחנו למדים שאינו סובר ש"כל" נאמר רק על שלשה דברים, וכל פחות משלש אין נופל עליו לשון "כל" כדכתבו התוספות כתובות (ח' א') והרא"ש בפסקיו ברכות (ספ"א) והארכתי למאוד במקומו בס"ד, שהרי כאן הפסוק אומר "ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקודש", ורבינו משה הדרשן ז"ל מפרש על כלי מזבח הקטורת והם שני כלים כף ומחתה בלבד וכנ"ל.

ובס"ד עלה ברעיוני כעת, שאולי לפי רבינו משה הדרשן ז"ל שכלי מזבח הפנימי שנים בלבד היו, כף ומחתה וכנ"ל, היינו טעמא שאכן התורה לא הזכירם כלל בענין עשיית מזבח הקטורת, אחר שלא היו הכלים רבים ככלי המנורה כלי השלחן וכלי ומזבח העולה, ועיין. [ועיין היטב בספר משך חכמה שמות (ל"א ח)].

אלא שעדיין צ"ב מדוע כאן בכסוי כלי המשכן בשעת המסעות הזכירה התורה את כלי מזבח הקטורת וכנ"ל, ותו הלא הגאון מהרז"ו ז"ל בפירושו למדרש רבה שם כה כתב: "כף לקטורת הסמים, ובכלל זה בזך, מטוטלת, וכיסוי, המבוארים במסכת תמיד [פ"ה מ"ד], ובכלל "המחתה" מחתה שלוקח גחלים מן המזבח, ומחתה אחרת שמערה בה גחלים ומכניס להיכל, ומחתה אחרת שמכניס ביום הכיפורים כדתנן ביומא (פ"ד מ"ד) "עכ"ל, ואולי במשכן לא היו כלים הללו וצ"ע.

זה מה שראיתי כעת בהאי ענינא דמזבח הקטורת וכליו, וכבר כתבתי שלפי שעה לא מצאתי לרבותינו המפרשים עיני העדה נ"ע שיבארו הדברים, ואני עני מה שמצאתי כתבתי והבאתי, ואחזיק טובה למי שיאיר הדברים יותר, יאלפני דעת ויעמידני בקרן אורה, ושכמ"ה מנותן התורה המלמד תורה לעמו ישראל ית"ש.

* * *

במדבר (ד' א'): "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו, ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אותם".

ונ"ל בס"ד שאין כוונת הפסוק כאן: "ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אותם", **למזבח הפנימי**, שאותו משח משה וקדשו, שאף שמצינו כלים למזבח הקטורת וכנ"ל, מכל מקום מזבח פנימי נכלל במה שכתוב שם "וימשח אותו ואת כל כליו" ר"ל של המשכן, דהיינו הכלים הנמצאים בתוך המשכן שלחן, מנורה ומזבח הפנימי ודוק היטב. [ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל ב"קונטרס הוספות מכתב יד" להעמק דבר שמות (ל"א ז' ד"ז רע"ב) ודוק].

מערכות

אי הכי

אי אמרת בשלמא, דמעיקרא נמי הוה מצי לאקשווי הכי, וכן יש הרבה בתלמוד, ועיין מה שציין שם בהגהות מסורת הש"ס ועיין שם (ט' א' ד"ה ונקני וד"ה אי) ודוק.

ומצאתי לרבינו הריטב"א ז"ל בחידושו ליומא (מ"ז ב'): "הכי גרסינן השתא נמי איקרי כאן וכו'. ולא גרסינן אי הכי השתא נמי, דמאי אי אמרת בשלמא איכא הכא בין הכי ובין הכי איכא חששא וריעותא, או משום שירים שחסרו או משום כל שממנו לאישים, ומאן דגריס אי הכי - לאו אי אמרת בשלמא גמור הוא, אלא הכי פירושו דאי עבדינן כדקאמרת השתא נמי איכא חששא ולעולם אין לדבר תקנה, ויש כיוצא בו במקומות **מועטין**, כדכתיבנא בפרק בתרא דעבודה זרה (ס"ט ב') "עכ"ל. ועדות הריטב"א ז"ל אינה כעדות בעלי התוספות כנ"ל וצ"ב.

וְזו לשון הריטב"א בחידושו למסכת עבודה זרה שם: "אי הכי סיפא נמי כו'. כל הני אי הכי שאלות הן לפרש משנתנו, ולא מיתפרשי באי אמרת בשלמא, ויש כיוצא בהם בתלמוד, וכמו שביררתי במסכת גיטין בס"ד" עכ"ל.

והרב המהדיר הי"ו הערותיו לריטב"א שם (הערה ת"א) כתב: "בחידושו לגיטין לא מצאתי כעת, ועיין בדברי רבינו בבא מציעא (ט"ו א') וכתובות (ג' ב') עכ"ל.

ואני מצאתי שהרשב"א ז"ל בחידושו לגיטין (ט"ל א') כתב שאי אפשר לפרש אי הכי האמור שם בסגנון אי אמרת בשלמא, ואילו הריטב"א ז"ל פירש הדברים באי אמרת בשלמא, וצ"ב.

כתב רבינו ישועה הלוי מתלמסאן ז"ל בספרו הליכות עולם (ש"ב פ"ב): "כל אי הכי שבתלמוד מתפרש אי אמרת בשלמא, דלשון אי הכי משמע לדידך קשיא, הא לדידי ניחא, ואנחנו רגילין לומר אי אמרת בשלמא על זה הדרך, אי אמרת בשלמא לדידי לא קשה מה שאני מקשה עתה, נהי דקושיתי הראשונה במקומה עומדת, אלא השתא דתרצת ואמרת כך וכך קשיא, כגון בריש כתובות (ג' ב') גבי מן הסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בשלישי וכו', דאקשינן אי הכי בשלישי נמי אתי ובעיל וכו', ולדידיה קשה גם כן בשלישי נמי איכא למיחש דתהרג, אלא דמפרשינן ליה באי אמרת בשלמא הכי, אי אמרת בשלמא לדידי דאמינא דאמרי בתולה נשאת ברביעי תהרג ליכא למיחש בשלישי דלא כיוונו אלא להעביר על דת והא עברו על תקנת רביעי שהיא עיקר, נהי דמכל מקום קושיתי הראשונה דנהגו לגמרי נעקריה במקומה עומדת, אלא אי אמרת דאמרי תבעל להגמון תחילה, בשלישי נמי אתי ובעיל כיון דלהנאת עצמן כוונו ועל זה הדרך ככוליה תלמודא".

והנה אמת נכון הדבר ונודע דרוב ככל המקומות בתלמוד שנוקט לשון "אי הכי", מתפרש הוא בסגנון "אי אמרת בשלמא" כנ"ל, ועיין לדוגמא בתוספות ברכות (ב' א' ד"ה אי וט"ז ב' ד"ה אי) אבל יש לציין שמצינו גם מקומות בתלמוד שלשון "אי הכי" אינו מתפרש בסגנון אי אמרת בשלמא, וזו לשון התוספות בבא מציעא (צ"ג א'): "אי הכי ארבעה שומרין שלשה הוו, האי אי הכי אין בו

ואכתי שלשים ואחד בעי, והרבה כיוצא בו, ויש לנו לפרש בדרך אי אמרת בשלמא והכי פירושא אי אמרת בשלמא" וכו'.

ובחידושי ריטב"א כתובות (מ"ב ב'): "האי אי הכי לאו אי אמרת בשלמא הוא, ויש כיוצא בו במסכת עבודה זרה **ובשאר מקומות**, כן נראה לי לפי שיטת רש"י ז"ל".

ובחידושי ריטב"א בבא מציעא (ט"ו א'): "אי הכי פירי נמי. פירוש לאו אי אמרת בשלמא הוא, אלא הכי קאמר אנחת לן חדא ואקשת לן חדא, וכיוצא בו בתלמוד".

ובחידושי ריטב"א בבא בתרא (קע"א ב'): "אי הכי שטר הלואה נמי. הקשו התוספות מאי אי הכי וכו', ויש אומרים דהאי אי הכי אינו דוקא, ומצאו אחרים כיוצא בו בתלמוד, ונראה לי דהכי פירושו בשלמא לדידי" וכו'.

ובחידושי ריטב"א מכות (י"ג ב'): "וכבר כתבתי בדוכתי אחרוני דאשכחן לשון אי הכי דלא הוי אי אמרת בשלמא, ואיכא דלא גריס אי הכי, אבל רבינו הרמב"ן ז"ל פירש אותו בלשון אי אמרת בשלמא, והכי פירושו" וכו'. [ומהתימה שהמהדיר שם לא ציין מאומה מדברות הריטב"א בזה].

ובחידושי ריטב"א למסכת עבודה זרה (ס"ט ב'): "אי הכי סיפא נמי כו'. כל הני אי הכי שאלות הן לפרש משנתינו, ולא מיתפרשי באי אמרת בשלמא, ויש כיוצא בהם בתלמוד, וכמו שביררתי במסכת גיטין בס"ד עכ"ל.

ובחידושי ריטב"א נדה (כ"ב א'): "ותירץ [הרשב"א ז"ל] דההיא אי הכי לאו אי אמרת בשלמא הוא אלא שאלה בעלמא לפרושי מתניתין, ודכוותה בתלמוד".

ויתכן שהדברים נוגעים לכתוב במבוא לחידושי ריטב"א על מסכת גיטין, שהחידושים על מסכת גיטין הם מרבינו קרשקש ז"ל ולא לריטב"א ז"ל, ולכן דבר זה שכתב הריטב"א בחידושו למסת עבודה זרה הנ"ל, אינו נמצא בחידושי הריטב"א לגיטין שלפנינו, ועיין בחיבורי הנכחי (ערך), אבל אינו מוכרח כי כנודע הריטב"א ז"ל כתב כמה מהדורות, אחת ארוכה ואחת קצרה, ויתכן שהמהדורה הנדפסת על גיטין היא הקצרה, ולכן לא נזכר בה דבר זה, והריטב"א הנ"ל נתכוין לחידושו במהדורה הארוכה לגיטין שלא באו לדינו, ועיין במבוא לחידושי הריטב"א לעירובין ולשבועות ואכמ"ל.

ותמה אני על עצמי, כי ראיתי לרבינו הריטב"א ז"ל שהוא עצמו במקומות הרבה שכתב כן דמצינו "אי הכי" ואינו מתפרש כאי אמרת בשלמא אלא היא שאלה וקושיא בעלמא - עיין ריטב"א ז"ל שבת (ק"כ ב'), ראש השנה (י' ב'), כתובות (מ"ב ב'), קידושין (י"ה א', וכ"ג א'), בבא מציעא (ט"ו א', צ"ב ב'), בבא בתרא (מ"ה א', פ' א', קע"א ב'), מכות (י"ג ב'), עבודה זרה (ס"ט ב'), נדה (כ"ב א', ל"ו ב'), ככל המקומות הנ"ל מביא הריטב"א ז"ל שיש אי הכי בתלמוד ואינו מתפרש כבעלמא דהיינו אי אמרת בשלמא ודוק.

והנה לעיל הבאתי דברי הריטב"א ז"ל בחידושו ליומא שכתב שיש מקומות מועטין בתלמוד דאי הכי אינו מתפרש בסגנון "אי אמרת בשלמא", וראיתי לנכון להביא מדברות הריטב"א ז"ל בזה.

בחידושי ריטב"א ראש השנה (י' ב') כתב: "האי אי הכי לא מתפרש באי אמרת בשלמא, אלא כעין שאלה הוא, וכאילו אמרין

הרשב"א הנ"ל ציין שכן כתב הרשב"א ז"ל בחידושי לגיטין (ט"ל א'), ושכן כתבו התוספות בבא מציעא (צ"ג א') "עכ"ל.

והנה הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל ידיו היו רב לו במשנת רבינו הרשב"א ז"ל, וכמו שכתב עליו בנו הגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל בספרו צוואה מחיים (דכ"ו ע"א אות ס"ד): "תורה, בתחילה החזיק עצמו בשלשה עמודי ההוראה רבינו הרשב"א, ורבינו המאירי, ומו"ז הרב חקרי לב", וכן חקוק על מצבת קבורת הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל: "וסרכין תלתא בג' ראשונות רבותינו הקדושים הרשב"א, ורבינו מנחם לבית מאיר, ומו"ז בעל חקרי לב זלה"ה, ואין ספק דיצאו לקראתו להביאו לגן עדנו" וכו', ואף זכה הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל להדפיס שו"ת הרשב"א ח"ה מעוטר בהגהותיו המאירות, רחמים לחיים, כנודע.

ואחר שגאון עוזינו רבי חיים פאלאגי החזיק עצמו ברשב"א, כמדומה שהיה לו לציין לדברי הרשב"א ז"ל בחידושי לביצה (ח' א'), ולשבועות (מ"ה ב'), ולנדה (כ"ב א') שגם שם כתב כזאת ע"ש. [ואולי בזמנו עדיין לא נדפסו חידושי הרשב"א למסכתות הללו, וכעת קשה עלי הבדיקה, ומה שציין לרשב"א גיטין (ט"ל א') עיין פני יהושע שם, וחידושי הרמ"ה שם, ודוק. ומה שציין לתוספות בבבא מציעא - עיין בהגהות מסורת הש"ס שציין עוד לתוספות בזה ע"ש].

ועיין בזה בספר שדי חמד (מערכת א' כלל שס"א), ומהתימה שקיצר ולא הזכיר מדברי רבותינו הראשונים ז"ל [אותם שהיו תחת ידו]. וכתבתי עוד במקומו בס"ד.

ומלשון הריטב"א ז"ל בכל חידושי הנ"ל משמע שאכן מצוי הדבר בתלמוד שיש אי הכי שאינו בסגנון אי אמרת בשלמא, ולא כדכתב בחידושי ליומא שרק "במקומות מועטין" מצינו "אי הכי" כקושיא עצמאית ולא בסגנון אי אמרת בשלמא, ובפרט כן הוא בלשונו בחידושי לראש השנה הנ"ל שכתב שהרבה יש בתלמוד דאי הכי לא מתפרש בסגנון אי אמרת בשלמא, דוק ועיין וצ"ב.

ולאמור שהדבר מצוי בתלמוד שיש אי הכי ואינו מתפרש כאי אמרת בשלמא כאשר לימדנו הריטב"א ז"ל, יש לדקדק בדבריו בכתובות (ג' ב') שציין הרב המהדיר הנ"ל, שהביא שם שיטת המוחקים אי הכי ע"ש, והיה לו הזכיר שם דאין צריך מחיקה כי מצינו כזאת בתלמוד אי הכי ואינו בסגנון אי אמרת בשלמא ודוק.

והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו כל החיים (ד"א ע"ד אות ל"ב) שהביא משו"ת רשב"א ח"ה (סימן ל"ו) שכתב דפעמים אומר התלמוד אי הכי ואינו בדרך אי אמרת בשלמא אלא מילתא באנפי נפשא כבבא מציעא (ט' א') אי הכי ניתני במוסרה וכו', וציין לספר אזור אליהו (אות קי"ג) שיש אי הכי בסגנון אי אמרת בשלמא, ויש בסגנון נהי, ולספר מקנה אברהם (מהדורה בתרא אות מ') ע"כ.

ובספרו עיני כל חי בבא מציעא (צ"ג א' דנ"ז ע"א) מצאתי שכתב: "אי הכי ארבעה שלשה נינהו, הרב עדות ביהוסף כתב דאין דרך כללי התלמוד לומר אי אמרת בשלמא אלא הלשון מחייב כן וכו' ע"ש, ועיין בתשובות הרשב"א ח"ה (סימן ל"ו)", והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בהגהותיו רחמים לחיים על שו"ת

אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים

תשנ"ה.

לההוא גברא דהוה שדי אופיי, וקא נתרן תמרי, אזל קא מנקיט ואכיל, אמר ליה חזי מר דבידאי שדיתניהו, אמר ליה מאתריה דרבי יאשיה אתה קרי עליה וצדיק יסוד עולם". [מה שאמר ההוא גברא "בידאי" שדיתניהו, עיין רש"י שבת (צ"ב סע"א) ודוק, ועיין בחידושי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן שם ושו"ת רשב"א ח"א (סימן שכ"ז) ואכמ"ל].

ופירש רש"י ז"ל: "אם ליקט ונתן, על גבי קרקע ביד הואיל ומטו לידיה גזל גמור הוא: אופיי, מקלות: רבי יאשיה, מן הוצל הוה: מאתריה דרבי יאשיה אתה, לפיכך אתה בקי בדינין לפי שהוא דורש לרבים ומודיען" ע"ש. [ומה שפירש רש"י דרבי יאשיה היה מהוצל - הנה מקור דבריו מפורש כן בסנהדרין (י"ט א') ע"ש].

והנה אי נימא דגזל הוי כאכילת איסור ממש, תקשי לך לכאורה השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן, והיתכן דגברא רבה כרב כהנא יכשל ח"ו באכילת איסור, אלא שמע מינה דגזל הוי כאכילת היתר בזמן איסור ודוק.

ומצאתי לגאון רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד בספר קובץ שיעורים על מסכת פסחים (אות ק"ב) שכתב: "והרמב"ן ז"ל (פרשת חיי שרה) הביא פלוגתא דאמוראי אם אמרינן בגזל אין הקב"ה מביא תקלה" ע"ש"ב, ועיין לו עוד שם (סימן קס"ז), ולפי זה שיש מחלוקת אמוראים בדבר, אם כן ראייה וקושיא מעיקרא ליתא, שיש לומר דרב כהנא סבר דבגזל לא אמרינן אין הקב"ה מביא תקלה וכו', ולפי זה לדידיה לא חשיבא תקלה במה שאכל מן הפירות הללו, ועיין בה.

חולין (ו' א'): "רבי זירא ורב אסי איקלעו לפונדקא דיאי, אייתו לקמייהו ביצים המצומקות ביין, רבי זירא לא אכל, ורב אסי אכל. אמר ליה רבי זירא לרב אסי ולא חייש מר לתערובת דמאי אמר לו לאו אדעתאי. אמר רבי זירא אפשר גזרו על התערובת דמאי, ומסתייעא מילתא דרב אסי למיכל איסורא, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן, נפק רבי זירא דק ואשכח דתנן וכו' דלא גזרו ע"ש.

וידועים דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל בחולין (ה' ב') ובכמה מקומות דהא דאמרינן שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים היינו דוקא במידי דאכילת איסור, ודוקא כשהמאכל אסור, אבל אם המאכל מותר ורק אסור מצד הזמן לית לן בה, ועיין בספר אתון דאורייתא (כלל י') ע"ש.

וראיתי בספר שדי חמד (מערכת א' כלל רמ"ג) שדן בענין שאין תקלה באה לצדיקים, וחקר אם לענין איסור גזל חשיב כאכילת היתר בזמן איסור או לא, וציין לעיין בספר בן פדהצור (ד"ד ע"ב), ולספר נחמד למראה ח"א (דמ"ד ע"א) ע"ש.

וספרים אלו לא ראיתי מימי, ואיני יודע מה שכתבו בזה, ונחזי אנן בס"ד דלכאורה יש להעיר מתלמוד ערוך במסכת גיטין, דהנה שנינו במשנה שם (נ"ט ב'): "עני המנקף (חותך) בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום, רבי יוסי אומר גזל גמור", ובתלמוד שם (ס"א א'): "תנא אם ליקט ונתן ביד הרי זה גזל גמור, רב כהנא הוה קאזיל להוצל, חזייה

(כ"ט א') בכבל היכא שריא שכינה אמר אביי בי כנישתא דהוצל וכו', ורב אסי שהיה איש הוצל (חולין כ"ו ב' וק"א א' ודק"ס שם אות ת' ומהרצ"ח שם), לימדנו דהוצל היא הוצל "דבנימין" (מגילה ה' ב'), ובנימין הצדיק היה אושפיזכן לשכינה (מגילה כ"ו א') ולכן שכינה בהוצל שריא, ואפשר דמהאי טעמא אביי עצמו לימדנו בכתובות (ק"א א'): "נקטינן בכל לא חזיא חבלי משיח, תרגמהו **אהוצל דבנימין**, וקרו לה קרנא דשיזבתא", והבן היטב כל האמור כי טמנתי דברי ברמ"ז הרומז וד"ל. [וגם תלי בגירסאות התלמוד שם עיין לרמב"ן וריטב"א מגילה (ב' א' וה' ב'), ותוספות רא"ש מגילה שם, והגהות רש"י כתובות שם, ובספר דקדוקי סופרים השלם כתובות שם (דף תקמ"ב) ובהערות שם ואכמ"ל].

ובמסכת חולין (קל"ב ב'): "אמר רב חסדא האי כהנא דלא מפריש מתנתא ליהוי בשמתא דאלהי ישראל, אמר רבה בר רב שילא הני טבחי דהוצל קיימי בשמתא דרב חסדא הא עשרים ותרתין שנין", ולכאורה תקשי לך הן על דברי רש"י ז"ל, וביותר על דברינו דאיך יתכן כגון דא, אחר דהוצל אתרי דרבי יאשיה רבה ונזהרו מן הגזל ואיך עמדו עשרים ושתים שנה בשמתא על עון זה שלא נתנו מתנות כהונה, וצריך לומר דהכא מייירי בזמן אחר אחר סילוקו של צדיק רבי יאשיה לחיי נצח, ואז כבר לא איכשר דרא, והכי מוכח דרב חסדא בתר רבי יאשיה הוה, כי רב כהנא קמא היה קודם לרב חסדא ועיין באגרת רב שרירא גאון (ד"ס ע"א) ובהערות שם ודוק היטב.

ודע דלפי שעה לא מצאתי דברי הרמב"ן ז"ל בפרשת חיי שרה שהביא בקובץ שיעורים שם, ועיין היטב בדברי הרמב"ן (שם כ"ד ל"ב), ובגוף הענין אם גזל מיקרי איסור בגופו עיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי וזאת ליהודה ח"א (סימן כ"ו) וצרף לכאן.

ועוד דע שמה שפירש רש"י ז"ל: "מאתריה דרבי יאשיה אתה, לפיכך אתה בקי בדינין לפי שהוא דורש לרבים ומודיען", ואם היתה לנו רשות היינו מוסיפים בה דברים ואומרים בס"ד, דהנה זה כלל גדול בידנו דבמה שהצדיק גודר עצמו - בזה גורם גם הגדרה לאחרים, וכמאמר רז"ל במדרש ויקרא רבה (פ"ב ס"ה): "שרה אמנו ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה ונגדרו כל הנשים בזכותה, יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו ישראל בזכותו", ועיין לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספרו דברי סופרים (סימן כ"ג), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן א' דף ד') וצרף לכאן.

ולזה כיון רב כהנא באומר ויהוה גברא מאתרא דרבי יאשיה אתה, שהוא צדיק יסוד עולם, וגדר ושם "צדיק" פירשו רבותינו ז"ל שהוא הנקי מ"גזל וחמס" וכדכתבו רש"י ז"ל מסכת עבודה זרה (ו' א') ורבינו בחיי ז"ל בפירושו לתורה בראשית (ו' ט') ע"ש, והגדרתו וזהירותו של רבי יאשיה מענין הגזל, אהני נמי לכל אנשי מקומו וזמנו שיהיו שמורים מענין הגזל ודוק היטב.

ובס"ד נראה להוסיף בה דברים, שלכן לרב יאשיה דמן הוצל קרי צדיק יסוד עולם, דהוצל היא אתריה דשכינה כאומרם במגילה

אין מועד בבבל

כתבו בחידושי הרשב"א ז"ל כתובות (מ"א ב'), והרא"ש בפסקיו בבא קמא (פ"א ס"ט), ובפסקי הריקאנטי (סימן תס"ב) ועוד. ועיין ספר ים של שלמה בבא קמא (פ"ח ס"ה) ע"ש.

ומצאתי בתוספות רבינו הרי"ד ז"ל לבבא קמא שם שכה כתב: "והא אמר רבא אין מועד בבבל. פירוש משום דבעינן העדאה בפני בית דין, כדאמרן לעיל (כ"ד א') אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין, ובית דין שבבבל אינו חשוב בית דין דסמוכין בעינן.

והמורה [הוא רש"י ז"ל] פירש הטעם מפני שאינו משלם בשלש נגיחות הראשונות, ואינו נראה לי, דהא אמרן לעיל (ט"ל א') בשור חרש שוטה וקטן, אין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, אבל מעמידין להם אפוטרופוס לעשותן מועד לשלם מן העלייה, ובבבל נמי ניעביד הכי, אף על גב דפטור משלש נגיחות הראשונות יעשו אותו מועד לשלם מן העלייה. אלא ודאי טעמא משום דבעינן בית דין הוא" עכ"ל.

וראיתי בנימוקי יוסף ז"ל הרי"ף בבא קמא שם (ד"ל ע"ב) שכתב: "אין מועד בבבל. דכיון דמנגיחות דתמות לא מייתנין ליה לבי דינא, היכי מיעיד ליה, הא לא קרינא ביה והועד בבעליו דסתם העדאה בבית דין הוא, ובתם נמי אין גובין דקיימא לן פלגא נזקא קנסא וקיימא לן דאין דנין קנסות בבבל". [וכן הוא בפירוש רש"י על הרי"ף שם, אבל איני חושב שכך היתה הגירסה בפירוש רש"י שלפניהם, אלא המלקט של פירוש רש"י על הרי"ף שם העתיק מדברי הנימוקי יוסף, והוא מוכרח מדברי התוספות רי"ד כנ"ל].

בבא קמא (פ"ד ב'): "ושור בשור גובין בבבל, והאמר רבא שור שהזיק [שור כדמסיק] אין גובין אותו בבבל וכו', אמרי התם בתם, הכא במועד. והאמר רבא אין מועד בבבל וכו', אלא כי קאמר רבא בשן ורגל דמועדין מתחילתן נינהו".

ופירש רש"י ז"ל: "בתם, אין גובין דקיימא לן פלגא נזקא קנסא: אין מועד בבבל, דכיון דמנגיחות דתמות לא מייתנין ליה לבי דינא היכי מיעיד ליה: כי קאמר רבא, דשור בשור גובין בבבל, בשן ורגל קאמר כגון שנתחכך בחבירו להנאתו והזיקו, דהיינו תולדה דשן או שהזיק את שור חבירו בגופו דרך הילוכו שדחפו ולא כוון דהוי תולדה דרגל".

הרי שרש"י ז"ל מפרש שהטעם שאין מועד בבבל כיון דמועד מכלל תם בא, וכל שאין "תם", אין יכול לבוא אל "מועד", וכן הוא בסמ"ג (עשה ע'): "אין מועד בבבל מאחר שאין מתחייב בנגיחות הראשונות".

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות סנהדרין (פ"ה ה"ב): "מפני מה אין מועד בחוצה לארץ, לפי שצריך להעיד בו בפני בית דין, ואין שם בית דין אלא הסמוכין בארץ, לפיכך אם היו בית דין בחוצה לארץ כשם שהן דנים דיני קנסות בחוצה לארץ כך מעידים את הבהמה בפניהם בחוצה לארץ".

ומפורש בדברי הרמב"ם ז"ל טעם אחר מטעמו של רש"י ז"ל דאין מועד בבבל כיון "שצריך להעיד בו בפני בית דין סמוכין", ובבבל אין בית דין כזה, וכן הוא בדברי הרמב"ם ז"ל בספר הזכות כתובות (דט"ו ע"א): "אין מועד בבבל משום דבעינן העדאה בבית דין", וכן

הנ"ל, כתב: "ושמעתי מאחי הגאון המנוח מוהר"ר שמעלקא ז"ל שיש להביא ראייה לדברי רבינו תם מהא דאמר בבבא קמא (פ"ד ב') אין מועד בבבל משום דאין גובין חצי נזק בתם, ולפי מה שכתב הרא"ש בבבא קמא (שם) דאם אמרינן דלא בעינן שיתפוס דבר המזיק עצמו, כשהוא תופס הרבה מחובו, מזדקקין הבית דין לשום שיעור נזקו, אם כן משכחת דאייעד בכהאי גוונא. אבל לרבינו תם דסבירא ליה דבעינן שיתפוס דבר המזיק בעצמו אין בית הדין מזדקקין. ועוד כיון דקיימא לן רשות משנה אם כן כשתפס המזיק עצמו חזר לתמותו. מיהו יש לומר דאכתי אין ראייה לשאר קנסות, דתם שאני דמשתלם מגופו צריך לתפוס המזיק עצמו ואכמ"ל" עכ"ל.

ובעניו עם שאיני כדאי כלל תמה אני על עצמי, שנראה שהני תרי אחי קדישי ז"ל נקטו כדבר פשוט דהטעם שאין מועד בבבל הוא כטעמו של רש"י ז"ל דאין מועדות אלא הבא מכלל תמות כנ"ל, אבל רוב הראשונים ז"ל הסבירו דבעינן העדאה בבית דין, וכן מתבאר בדברי הרא"ש ז"ל עצמו בבא קמא שם (פ"א ס"כ): "והקשה עליו הרמב"ן ז"ל דהודאה בבית דין דוקא בעינן וכו' והאידנא ליכא בית דין והוה ליה כמודה חוץ לבית דין שאין פטור מקנסות כדאמרינן אין מועד בבבל משום דבעי העדאה בבית דין וליכא". ומתבאר שם דהרא"ש ז"ל מסכים לדבר זה ע"ש, ולפי זה יש לעיין בתירוץ הנ"ל כמובן.

וראינו עכשיו בספר המפתח על הרמב"ם הלכות סנהדרין שם (דף שפ"ט) שציינו לדברי הגאון המובהק מבריסק רבי יעקב מאיר פאדווא ז"ל בספרו מקור מים חיים ח"ב (דל"ה ע"ב), והנני להביא מדבריו ז"ל:

ובעניו תמה אני על עצמי, מדוע רבינו הנימוקי יוסף ז"ל הוזקק לכתוב כן, דפתח בטעמו של רש"י ז"ל "דכיון דמנגיחות דתמות לא מייתנין ליה לבי דינא היכי מייעד ליה", וסיים בטעם של שאר רבותינו הראשונים "דלא קרינן ביה והועד בבבלי דסתם העדאה בבית דין", הוא כלומר בית דין סמוכין בבבל ליכא, ומדוע לא כתב רק טעמן של שאר הראשונים החולקים על רש"י ז"ל, "אין מועד בבבל משום דבעינן העדאה בבית דין", ותרתי למה לי, ועיין.

וכתב רבינו הרא"ש ז"ל בפסקיו בבא קמא (פ"א ס"כ): "איתמר פלגא נזקא. רב פפא אמר ממונא, ורב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא, והלכתא דקנסא הוי, וכו'.

ואף על גב דפלגא נזקא קנסא הוא ולא מגבינן ליה בבבל, אי תפיס לא מפקינן מיניה, ופירש רבינו תם ז"ל דוקא תפס דבר המזיק עצמו, דבו הקילו חכמים אי תפס בשעת ההיזק אבל מידי אחרינא לא, דאי אמרת דבכל מידי תפיס מדידה קאמר דלא מפקינן מיניה אתי לידי תקלה, דהיום או למחר יגזול כל אשר יש לו ולא מפקינן משום דאין דנין דיני קנסות, וזה יפסיד יותר על מה שהזיק.

ולא יכולתי לעמוד על דבריו, דאם לקח יותר מכדי נזקיו יכולין בית הדין לדון כדי שיחזיר לו המותר, ולא מיקרי דיני קנסות בבבל, שהרי כבר נפרע מנזקו בתקנת חכמים שאמרו לא מפקינן מיניה, ואין אנחנו דנין אלא להחזיר את המותר, הלכך נראה דבכל מידי תפס לא מפקינן מיניה ואי תפס יותר מכדי נזקו שמין לו בית הדין דמי נזקו ומוציאין מידו המותר" עד כאן דברי הרא"ש ז"ל.

וראינו בספר הפלאה כתובות (מ"ב ב') שאחר שהביא מחלוקת רבינו תם והרא"ש ז"ל

אין מועד בכל, והעיר בדברי הגאון הפלאה ואחיו ז"ל, תל"ת, אלא שבעניוטי איני יודע מה כח דברי רש"י על הרי"ף, שלפי הנראה הדברים שם הועתקו מהנימוקי יוסף, מדברי רש"י על התלמוד, ובעניוטי איני יודע כעת איך יש לפרש ולכוין לשון רש"י בפירושו לתלמוד, עם הלשון שעל הרי"ף כדכתב הגון מבריסק ז"ל, ובודאי רבינו הרי"ד ז"ל אינו סובר כן, וצ"ב.

עוד כתב הגאון מבריסק ז"ל שם: "אכן שיטת הרמב"ם דההתראה לעשות השור מועד צריכה להיות בבית דין סמוכים כנ"ל, מכל מקום מדברי התוספות בכבא קמא (כ"ד א' ד"ה בפני) מוכח דלא בעינן מומחין ואם שלשה הדיוטות התרו בו נעשה מועד, ולפי זה צריכים לפרש הטעם שאין מועד בכל משום שאין גובין חצי נזק כמו שהבינו הגדולים הנ"ל, אמנם בודאי אין קושיא על הרא"ש, כיון דבלשון הרמב"ם מבורא להדיא הטעם דבעינן שתהיה ההתראה בפני בית דין מומחין ויש להאריך בזה" עכ"ל. [ולשיטת התוספות הנ"ל דלעשות השור מועד, לא בעינן סמוכין, יש להסביר גם דברי רש"י ז"ל שכתב שהטעם דאין מועד בכל הוא משום דאין מועדות אלא מתוך תמות כנ"ל, ולא הסביר כשאר הראשונים דבעינן העדאה בבית דין ודוק].

ובמדומה שהיה לו להזכיר דברי הרא"ש בכא קמא שתוך דבריו כתב "כדאמרינן אין מועד בכבל משום דבעי העדאה בבית דין וליכא" כנ"ל, ועוד יש לעיין בדברים, וכתבתי למזכרת עד שנעיין בה שוב בעזה"י.

"ראיתי בספר הפלאה שהביא דברי אחיו הגאון החסיד האמיתי מהר"ר שמעלקי זצ"ל שהביא ראייה לדברי רבינו תם וכו', ותמהני מאוד על הגדולים הנ"ל שהבינו הטעם דאין מועד בכבל משום דאין גובין חצי נזק, ובמחכת"ה נעלם מהם דברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פ"ה ה"ב) שביאר הטעם משום דההתראה צריכה להיות בפני בית דין מומחין, ואם כן לא קשיא על הרא"ש דאף דגובה חצי נזק היינו מהטעם שכתב הרא"ש, דזה לא הוא דיני קנסות דהבית דין אינם מזדקקין רק לגבות ממון העודף על חצי הנזק, אבל מכל מקום צריך שתהיה בו התראה בפני בית דין מומחין.

והנה רש"י בכא קמא שם גבי אין מועד בכל כתב דכיון דמנגיחות דתמות לא מייתינן ליה לבי דינא היכי מיעד ליה, משמע לכאורה שהטעם משום דאין גובין חצי נזק כמו שהבינו אלו הגדולים.

אמנם דברי רש"י נאמרו באריכות יותר ברש"י על הרי"ף וזו לשונו "דכיון דמנגיחות דתמות לא מייתינן ליה לבי דינא, היכי מיעד ליה, הא לא קרינא ביה והועד כבעליו דסתם העדאה בבית דין הוא", הרי פירש בהדיא הטעם משום דבעינן התראה בבית דין מומחין, וכן יש לכוין לשון רש"י על התלמוד ופשוט", עד כאן מדברי הגאון הצדיק מבריסק זצ"ל. [ותן דעתך שהוסיף בדברי הפלאה תואר וכתב הגאון "החסיד האמיתי" מהר"ר שמעלקי זצ"ל ודוק].

ונתתי הודאה שזכיתי לדבריו ז"ל שהרגיש שנחלקן הראשונים בטעם הדבר מדוע

חידושי סוגיות

(מועד קטן כ"ח א', חגיגה ב' א')

א. בענין גדרי עונש כרת רח"ל

[מנוחת שלום ח"ג סי' ד]

(מערכת כ' כלל צ"ו), ובספר כורת הברית (סימן רס"א אות כ"ט), ועיין בחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ז אות ז) ע"ש.

וראיתי דבר חדש לחסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בספרו הקדוש שערי תשובה (שער שלישי אות קי"ט) שכה כתב: "המדרגה השביעית חומר הכרת. העונות שחייב על זדונו כרת, שחייב השוגג בהם להביא חטאת, וכן אמרו רז"ל כי אין אדם חייב להביא חטאת זולתי בדבר שענוש על זדונו כרת. והכרת שנכרת הוא וזרעו, כענין שנאמר חטאם ישאו עיריכם ימותו.

וחיוב הכרת על שני החלקים, החלק האחד שנכרתים מן העולם הזה, כגון הבא על אחותו, ועל אחות אביו, ועל אחות אמו, ועל אחות אשתו, ועל אשת אחיו ואחר שלוחיה או אחרי מות בעלה, וכן הבא על אשת אחי אביו, ועל אשת אחי אמו, והאוכל חלב ודם, והאוכל חמץ בפסח, והעושה מלאכה ביום הכפורים, ומי שלא עשה פסח, והבא על הנדה.

והחלק השני שנכרתים מן העולם הזה והעולם הבא, כגון העובד עבודה זרה, והעושה עבירות בפרהסיא, והבוזה את התורה, כגון המבזה את לומדיה ואוהבי השי"ת, והמפר ברית בשרי, עד כאן דברות קדשו של החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל.

ועם שאיני כדאי כלל בעניותי נעלם ממני פשר דבר, שמנין לנו שיש כרת שנכרת רק

בראשית (י"ז י"ג): "המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם, וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר". וכאן הוא המקום הראשון שזכרה תורתנו הקדושה ענין עונש כרת רח"ל, ועיין פירושו רש"י ז"ל שם.

בריתות (ב' א'): "שלשים ושש כריתות בתורה, הבא על האם, ועל אשת אב, ועל הכלה, וכו', ועל הנדה, והמגדף ועובד עבודה זרה, וכו', ובעל אוב, ומחלל שבת, וטמא שאכל קודש, והבא אל המקדש טמא, והאוכל חלב, ודם, ונותר, ופיגול, והשוחט ומעלה בחוץ, והאוכל חמץ בפסח, והאוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים וכו', והפסח והמילה מצות עשה, על אלו חייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת", ועיין פירושו רש"י ז"ל.

ועונש כרת רח"ל הוא, שעובר העבירה הוא וזרעו נכרתים, וכדכתבו רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל כריתות (כ"ג ב'), ורש"י ז"ל שבת (כ"ה א'), ויבמות (נ"ה א'), וכתובות (ל' ב'), וחולין (ל"א סע"א), ובפירושו לתורה לבראשית (י"ז י"ד) הנ"ל, ולויקרא (י"ז ט') ועיין בדברי הרא"ם ז"ל (שם ושם), וכן סוברים רבינו תם ז"ל בתוספות שבת (שם), והמיוחס לר"ן שבת (שם), ולחסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער ג' אות ק"ז ואת קי"ט), ועוד מרבתינו הראשונים ז"ל, ועיין בזה בספר שדי חמד

תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלויים, ודרשו רבותינו ז"ל מזה הכרת קודם חמשים שנה, פירוש המקרא אל תהיה נסבה מאתכם להכרית שבט הקהתי מתוך עבודת הלויים, כי אם לא תשמרו אותם שלא יבואו לראות כבלע את הקודש, יכרתו מתוך עבודת הלויים וימותו קודם חמשים, ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וגו' עכ"ל.

ומבואר ששיטת החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל היא שמיתת כרת רח"ל היא שימות לפני גיל **חמשים** שנה, וכדאמרו בירושלמי שהביא שם, אבל תמה אני על עצמי דעיין בבלי מסכת מועד קטן (כ"ח א'): "מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת, חמשים ושנים שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי, ששים זו היא מיתה בידי שמים. אמר מר זוטרא מאי קרא דכתיב תבא בכלח אלי קבר, בכלח בגימטריא שיתין הו, שבעים שיבה, שמונים גבורות, דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה. אמר רבה מחמשים ועד ששים שנה זו היא מיתת כרת, והאי דלא חשיב להו משום כבודו של שמואל הרמתי. רב יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן, אמר נפקי לי מכרת, אמר ליה אביי נהי דנפק ליה מר מכרת דשני, מכרת דיומי מי נפיק מר, אמר ליה נקוט לך מיהא פלגא בידך, ועיין שם בפירוש המיוחס לרש"י ז"ל ובפירוש רבינו שלמה בן היתום ז"ל.

חרי ששיטת רז"ל בבבלי היא שמיתת כרת היא שמת לפני גיל **ששים** שנה, ופליג בזה הבבלי על הירושלמי וכמו שכתבו רבותינו הראשונים בעלי התוספות ז"ל שבת (כ"ה א') ויבמות (ב' א') ועוד, ועיין תוספות מועד קטן (שם), וצ"ע. [ועיין תורה תמימה במדבר (פרק ד' אות י"ב) עיין שם].

מהעולם הזה, כגון האוכל חלב ודם, והאוכל חמץ בפסח, והעושה מלאכה ביום הכפורים, ומי שלא עשה פסח, ויש כרת **שנכרת מן העולם הזה והעולם הבא**, כגון העובד עבודה זרה, והמפר ברית בשר, ומדקתני לכולהו דל"ו כריתות בחד בבא שמע מינה דכולהו חד דינא וחד עונש אית להו ולא שנא, ומאן מפסי בין המבטל פסח לבין המבטל מילה, כדעביד רבינו יונה גירונדי ז"ל וצל"ע.

ויש לעיין בפתגמא דנא בדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (י"ח כ"ט) ובספרו תורת האדם (דף רפ"ח ואילך), ובפרט בפירוש רבינו בחיי ז"ל ויקרא (שם) עש"ב, ובדבריו הנפלאים של הגאון רבי יצחק אברבנאל ז"ל בביאורו לתורה במדבר (ט"ו כ"ב) שבא לו בארוכה בכירור כל שיטת חכמים בענין זה, ועיין שדי חמד (מערכת כ' כלל צ"ט) ופאת השדי (מערכת א' כלל נ"ד) ואכמ"ל.

ותו יש לי להבין דרבינו יונה גירונדי ז"ל הוסיף חייבי כריתות שלא נשנו במשנה דכריתות שם, כגון העושה עבירות בפרהסיא, והבוזה את התורה, דהיינו המבזה את לומדיה ואוהבי השי"ת, וצ"ע.

עוד כתב החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל שם בשערי תשובה (שער שלישי אות קכ"ד): "וענין הכרת קיצור השנים, כענין שנאמר ושנות רשעים תקצורנה. ויש בענין קיצור השנים הפרש בין מיתה לכרת, כי הכרת מות האדם קודם חמשים שנים, והמיתה קודם ששים כמתי מדבר. רוצה לומר כי מי שנגזר עליו לחיות שבעים או שמונים שנה ונתחייב מיתה ימות פחות מבן ששים, אבל יש צדיקים שמספר ימיהם פחות מששים, כמו שאמרו (ירושלמי ביכורים פ"ב ה"א) בן חמשים ושנים זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. שנאמר אל

רבה מחמשים ועד ששים שנה זו היא מיתת כרת, ג"ב, דילמא פחות מחמישים אינו כרת, מדהא דרבה חי רק ארבעים" עכ"ל.

ואנא בענייני אמינא דלכאורה אינו מסתבר, שהרי אם מת בין חמישים לששים יקרא כרת, קל וחומר אם כלל וכלל לא הגיע לגיל חמישים, והראיה שהביא הגאון יעב"ץ ז"ל מהאמורא רבה שחי ארבעים שנים, אינה ראייה כלל לפי דברות החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל דלעיל שכתב: "כי מי שנגזר עליו לחיות שבעים או שמונים שנה ונתחייב מיתה ימות פחות מכן ששים, אבל יש צדיקים שמספר ימיהם פחות מששים" ע"ש, ובפרט רבה דמבית עלי קא אתי שנגזר עליו שימותו צעירים דהיינו בני שמונה עשרה ורק כח התורה אהני ליה להוסיף לו עשרים ושתים שנים ועיין יבמות (ק"ה א) ותוספות שם, ועיין.

ומרנא ורבנא החפץ חיים זצ"ל בספרו טהרת ישראל (פרק ג') כתב: "עון זה [דגדה] חמור יותר מאכילת בשר חזיר, ששם הוא רק לאו בעלמא, וכאן יש על זה גם עונש כרת, שנכרתת נפשו מארץ חיים שמת **כשהוא חמישים לכל היותר**, וגם זרעו נכרת. ואפילו אם עשה עבירה זו כשהוא זקן ואין לו בנים, אל יחשוב שלום יהיה לי כי כבר זקנתי ושכתי, אחר שלא נפטר מכרת דיומי כדאמרו במסכת מועד קטן [שם] עש"ב.

ונעלם ממני מדוע נקט כירושלמי ולא כבבלי וכנ"ל, ובפרט אחר שעניי קדשו זיע"א ראו לדברי רז"ל במסכת מועד קטן וכמו שרמז לשם, וצל"ע.

ודע שראיתי חידוש פלא בדברי הגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו למועד קטן שם: "אמר

ב. בענין חולה זקן ומוכה שחין פטורים מעליה לרגל

[מנוחת שלום חי"א סי' מח]

וכתב בשו"ת תשב"ץ ח"א (ס"ס ג'): "וגם אפשר שלא היו עולים לרגל כולם, שהרי היו כמה זקנים, וחולים, ואנוסים בעסקיהם, או עוסקים במצוות, שפטורים מן המצוות, וכן יש כמה פטורים מעליה לרגל הנזכרים במסכת חגיגה (פרק א'), וכמה טמאים שלא היו עולים לרגל. ומצינו ברבי יהודה בן בתירה שהיה בנציבין ולא עלה לרגל ושלחו לו אשריך רבי יהודה שאתה בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים, וכיוצא בזה היו הרבה שלא היו עולים עכ"ל.

ולכאורה יש להבין דמאי האי שכתב הרשב"ץ ז"ל שאותם "אנוסים בעסקיהם"

תשל"ח.

חגיגה (ב' א') שנינו: "הכל חייבין בראייה, חוץ מחרש שוטה וקטן, וטומטום ואנדרוגינוס, ונשים ועבדים שאינם משוחררים, החיגר, והסומא, והחולה, והזקן, ומי שאינו יכול לעלות ברגליו".

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות חגיגה (פ"ב ה"א): "נשים ועבדים, פטורין מן הראייה, וכל האנשים, חייבים בראייה, חוץ מחרש ואלם ושוטה וקטן וסומא וחיגר וטמא וערל, וכן הזקן, והחולה, והרך הענוג מאוד שאינן יכולין לעלות על רגליהן. כל אלו האחד עשר, פטורין ושאר כל האנשים, חייבין בראייה".

בחולה גם משמשו פטורין ובמצטער לא, גם צ"ע מאיזה טעם יפטר משמש החולה וכו'. עיין שם דבריו.

מיהו כבר רבינו הגדול בעל הלבוש ז"ל (סימן תר"מ ס"ג וס"ד) הרגיש בדבר וביאר היטב וזו לשונו הטהורה: "לא חייבה תורה לישב בסוכה שלא כדרך שאדם דר בביתו, דכתיב תשבו שפירושו תדורו כלומר כעין תדורו, לפיכך חולים ומשמשיהם ומצטערים פטורים מן הסוכה וכו', ולא חולה שיש בו סכנה לבר, אלא אפילו חולה שאין בו סכנה וכו', ואפילו משמשו גם כן פטורים **דעוסק במצוה הוא והעוסק במצוה פטור מן המצוה**, ולא דוקא חולה אלא אפילו כל מצטער פטור מן הסוכה, ומכל מקום לא הקילו כל כך במצטער כמו בחולה, דבחולה הוא ומשמשו פטורין וכדאמרינן, ובמצטער הוא פטור אבל משמשו חייבים דלא עוסקים במצוה הם" וכו' ע"ש. [וכן כתב הגר"ז ז"ל (שם אות ז) ע"ש, וידוע שבבנימוקי וטעמי והסברת ההלכות הגר"ז ז"ל נמשך טובא אחר רבינו הלבוש ז"ל].

ותו דחזינא לגאון ז"ל מר ניהו רבה רב שרירא גאון ז"ל וחמודו רב האי גאון ז"ל בתשובות הגאונים (מוספיא, סימן נ"א) שכתבו: "וששאלתם חולה שאין יכול להתפלל. [תשובה], יקרא קריאת שמע ויתפלל אפילו מיושב, ואם כבר עליו חוליו, הוא ומשמשו פטורין, דגמרינן לה מסוכה דחולה ומשמשו פטורין, מצטער הוא פטור משמשו חייבים", ע"ש. וכן הוא בקובץ תשובות הגאונים שערי תשובה (סימן ק"ח), ומיירי בחולה שאין בו סכנה דאי ביש בו סכנה לא צריכי למילף מסוכה ועיין בזה לגאון רבי אלחנן וסרמן ז"ל הי"ד בקובץ שיעורים ח"ב (סימן מ"ו אות א'), ונתבאר במקומו בס"ד.

פטורים מלעלות רגל, והיכן מצינו כזאת ש"אנוס בעסקו" פטור מן המצוות.

ואף שהיה מקום לפרש דבריו ד"אנוסים בעסקיהם" הכוונה שטרודים בפרנסתם, והרי כבר כתב בשו"ת בית יעקב (סימן ל"ה דכ"ט ע"ג) שהליכה לסחורה להביא טרף לביתו ולהיות נהנה מיגיעו הוי **מצוה דאורייתא**, והביא דבריו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר גנזי חיים (מערכת ה' אות ל"א) וכתב "ויש לעמוד על דבריו", ועיין בארוכה לגאון המובהק רבי אליהו קלצקין ז"ל בספרו שו"ת אמרי שפר (סימן כ"ט אות ב') שהאריך שהליכה לענין מזונות ופרנסה מצוה, אלא שלא הזכיר להדיא שהיא מצוה מן התורה ע"ב, ועוד עיין לו בספרו שו"ת דבר אליהו (סימן צ"א דפ"ו סע"א) ע"ש, והוי דומיא למאי דסיים הרשב"ץ ז"ל שהעוסקים במצוות פטורים מעליה לרגל, והיינו נמי דסמכם זה לזה ודוק.

מכל מקום הנראה לי נכון בכונת הרשב"ץ ז"ל ד"עוסקים בעסקיהם" לא הוי מילתא באנפי נפשה אלא אדלעיל קאי, כלומר "שהרי היו כמה זקנים, וחולים ואנוסים בעסקיהם", דהיינו שהיו כמה וכמה מטפלים בזקנים והחולים והיו אנוסים בעסקיהם של הזקנים והחולים, ולא בעסקיהם הפרטיים בפרנסתן על המחיה ועל הכלכלה, וקיימא לן חולה ומשמשו פטורין מן הסוכה, ומינה נמי לעליה לרגל ודוק.

ואל תתמה על החפץ ותאמר דאכן מצינו שחולה ומשמשו פטורים מן הסוכה, כדאמרו במסכת סוכה (כ"ו א') חולה ומשמשו פטורין מן הסוכה וכו', אבל מי לימא לן דהוא הדין שפטורים גם משאר המצוות, ועיין בספר בערוך לגר סוכה (שם ד"ה חולה) שכתב: "לא ראיתי במפרשים ובפוסקים טעם מבואר למה

ביד אחר אמר רבי יוסי זאת אומרת שאינו משלח חגיגתו ביד אחר. רבי שמי בעי או חילוף מוכי שחין ופולפסין פטורין מן הראיה דכתיב בבא כל ישראל לראות, הטמא פטור מן הראיה דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה, חזר רבי שמי ואמר מוכי שחין ופולפסין אף על פי שאינן ראויין לבוא עם כל ישראל, ראויין הן לבוא בפני עצמן, הטמא ראוי לא בפני עצמו ולא עם כל ישראל" ע"ש. ועיין בפירוש קרבן העדה ובפירוש פני משה ע"ש.

ואחר כך ראיתי דברות הגאון הגדול מהרי"ט ז"ל בספר תשובותיו ח"ב (אה"ע סימן י"ד ד"ה ואיכא דק"ד ע"ב), ולא ידעתי מדוע לא הזכיר דברי הירושלמי דחגיגה הנ"ל, וכן ראיתי דברי הגאון רבי אייזיל חרף ז"ל בספרו עמק יהושע ח"ב (דרוש ט') ובספרו נחלת יהושע (דף ע"ד), ובל"נ עוד נשוב נעיין בדבר ע"ש.

ודע שלא הבנתי היטב דברי הפני משה (ד"ה ופולפסין) שכתב שהטעם דמוכי שחין ופולפסין פטורים מלבוא "משום דאין זה כבוד כלפי מעלה" ע"ש, והיה לו לפרש שמשום חולייין בני אדם מתרחקים מהם ואין יכולין לעלות עם חביריהם וכההיא דמקמץ ומצרף דהבבלי וכו"ל וצ"ב.

ולפי דרכו יוצא דמוכי שחין ובעלי פולפסין לא רק ברגל פטורים מלבוא, אלא כל השנה אין להם להיכנס בעזרה מפני הכבוד, וכן הוא בפני משה שם (ד"ה חזר) ע"ש, אבל כמדומה דזו לא שמענו מעולם, וצ"ב. [ובכריתות (ט"ו ב') שנינו שמוכה שחין היו מקריבים קרבן פסח ע"ש].

והנה נשאלתי מידידי הרה"ג רמ"ה שליט"א לבאר נוסח תפילה "מי שברך" דבני אשכנז דשלוש רגלים "מי שברך אבותינו

הרי שנתבאר שטעמו של דבר, שחולה ומשמשי פטורים מן הסוכה היא מההלכה הכללית של עוסק במצוה פטור מן המצוה ומינה נמי שפטורים מעליה לרגל וכדכתב הרשב"ץ ז"ל ודוק.

חגיגה (ר' א'): "תניא אחרים אומרים המקמץ והמצרף נחשת והבורסי פטורין מן הראייה משום שנאמר כל זכורך, מי שיכול לעלות עם כל זכורך, יצאו אלו שאינן ראויין לעלות עם כל זכורך".

ופירש רש"י ז"ל: "המקמץ, מפרש במסכת כתובות המקמץ בידו צואת כלבים, והמצרף נחשת שמצרפו במקום שחופרין אותו מן הקרקע, כל אלו ריחן רע, ואין יכולין לעלות עם חביריהם".

ונסתפקתי שלכאורה לפי גדר זה דבעינן שיהיה ראוי לעלות עם כל אחיו, אם כן אדם בריא אלא שיש בו חסרון מצד שהוא בעלי ראתן ממני השחין המדבק והמסוכן כמפורש בכתובות (ע"ז ב') וברמב"ם (סוף הלכות רוצח) אם כן פטור מלעלות לרגל, שהרי אי אפשר לאחיו לעלות עמו שצריכים להתרחק ממנו ומאורו עיין כתובות שם, וירושלמי בבא בתרא (פ"ב ה"ח) ובחיבורי מנוחת שלום ח"י (סימן ס"ט), ואנן בעינן דיעלה עם כל ישראל ודוק.

שוב ראיתי שהוא תלמוד ערוך בירושלמי מסכת חגיגה (פ"א ה"א ד"ג ע"ב): "רבי בון בר חייה בעא קומי רבי זעירה, מהו לשלח חגיגתו ביד אחר. אמר ליה נישמענינה מן הדא מוכי שחין ופולפסין פטורין מן הראיה, דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה, הטמא פטור מן הראיה דכתיב בבוא כל ישראל לראות וגו', הראוי לבוא עם כל ישראל מביא, ושאינו ראוי לבוא עם כל ישראל אינו מביא, וישלח חגיגתו

הנ"ל "עם כל ישראל אחיו", נהוג לאומרו לא רק ברגלים אלא גם בכל שבתות השנה ובימים נוראים, והוא נוסח קבוע בתפילת "מי שברך", ואם כן אין לומר כאשר אמרתי, אלא בודאי הטעם הוא כאומרם בשבת (י"ב ב) ששכאשר מתפלל ומבקש יכלול אותו עם כל ישראל ועיין רש"י שם, ועוד רש"י ברכות (ל' רע"א ד"ה לשתיף) ודוק היטב. [ועיין לגאון האדר"ת ז"ל בספרו תפלה לדוד (סוף דף י"ב) וצ"ב, ועוד יתבאר בעזה"י].

אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את פלוני וכו' ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו ונאמר אמין, דמאי האי דהדגישו "עם כל ישראל אחיו", ומיד נומתי לו לפי האמור, שמברכים אותו שיוכל לבוא עם כל אחיו שלא יהיה ח"ו טמא או אחד מכל הנ"ל שאינם יכולים לבוא על כל אחיו ודוק.

מיהו אחר כך עיינתי בסידור דבני אשכנז (מה שאינו נהוג גבן בני ספרד) וראיתי שהנוסח